

VEŘEJNÁ SPRÁVA A SOCIÁLNÍ POLITIKA

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
FAKULTA VEŘEJNÝCH
POLITIK V OPAVĚ

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**

FAKULTA VEŘEJNÝCH
POLITIK V OPAVĚ

VEŘEJNÁ SPRÁVA A SOCIÁLNÍ POLITIKA

2023

Slezská univerzita v Opavě
Fakulta veřejných politik v Opavě

**SILESIAN
UNIVERSITY**
FACULTY OF PUBLIC
POLICIES IN OPAVA

PUBLIC ADMINISTRATION AND SOCIAL POLICY

2023

Silesian University in Opava
Faculty of Public Policies in Opava

Veřejná správa a sociální politika

2023, roč. III, č. 2

Vedení redakce

Ladislav Průša (Opava) – šéfredaktor

Marie Sciskalová (Opava) – výkonná redaktorka

Matúš Vyrostko (Opava) – výkonný redaktor

Lucie Kamrádová (Opava) – výkonná redaktorka

Lucie Chmelařová (Opava) – technická redaktorka

Redakční rada

Ladislav Průša (Opava), Marie Sciskalová (Opava), Karolína Dobiášová (Praha), Lenka Farkačová (Praha), Ivan Halász (Budapešť), Igor Palúš (Opava), Krystian Heffner (Katowice), Rafał Riedel (Opole), Wolfgang Beck (Halberstadt), Radek Jurčík (Brno), Martin Švikruha (Trnava), Richard Brix (Trnava), Peter Horváth (Trnava), Lucia Bartůsková (Praha)

Online verze časopisu je k dispozici na následujícím webu

vssp.slu.cz

Vydavatel

Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě
Bezručovo nám. 885/14, 746 01 Opava, Česká republika

Identifikační číslo organizace

47813059

Vychází dvakrát ročně.

Grafické zpracování

NAKNAP - reklamní a grafické studio, Jan Knap

Na Krásné vyhlídce 591/10, 748 01 Hlučín, Česká republika

Tisk

Profi-tisk group, s.r.o.

Chválkovická 223/5, 779 00 Olomouc, Česká republika

© Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě, 2023

Evidenční číslo Ministerstva kultury České republiky

E 24045

ISSN 2695-1223 (Print)

ISSN 2695-1231 (Online)

OBSAH

EDITORIAL	9
-----------	---

NÁŠ ROZHOVOR

ROZHOVOR S VOJTĚCHEM KREBSEM Ladislav Průša	13
---	----

RECENZOVANÉ STATI, STUDIE, ÚVAHY A ANALÝZY

VÝZVY PRE VEREJNÚ SPRÁVU A SOCIÁLNE SLUŽBY NA SLOVENSKU Olga Bočáková	19
---	----

SOCIAL ECONOMY, SOLIDARITY ECONOMY AND SOCIAL ENTERPRISES IN THE CZECH REPUBLIC Marie Dohnalová	37
--	----

POTŘEBY VZDĚLÁVÁNÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ PŘI VÝKONU SOCIÁLNÍ PRÁCE V OBLASTI UKONČOVÁNÍ BYTOVÉ NOUZE Magdalena Opletalová, Zuzana Truhlářová	49
---	----

30 LET VÝVOJE SOCIÁLNÍCH SLUŽEB V ČR A JAK DÁL? Ladislav Průša	63
--	----

ZE ZÁVĚREČNÝCH PRACÍ NAŠICH STUDENTŮ

ZE ZÁVĚREČNÝCH PRACÍ NAŠICH STUDENTŮ Anna Václavíková, Ladislav Průša	81
---	----

Z AKADEMICKÉHO ŽIVOTA

Z AKADEMICKÉHO ŽIVOTA Leona Hozová, Ladislav Průša	87
--	----

KNIŽNÍ NOVINKY

METODOLOGIE VÝZKUMU 93

NENAROZENÝ LIDSKÝ ŽIVOT A JEHO POJETÍ V ČESKÉM PRÁVNÍM ŘÁDU 94

POKYNY PRO AUTORY 95

Milé čtenářky, milí čtenáři,

otevíráte další číslo našeho časopisu, který je věnován problematice veřejné správy a sociální politiky. I v něm nalezneme řadu zajímavého čtení.

Již v úvodním rozhovoru prof. Ing. Vojtěch Krebs, CSc. z Vysoké školy ekonomické v Praze vyvrací některé mýty o možném zhrocení důchodového systému a vyjadřuje se k řadě diskutabilních prvků připravované důchodové reformy. Upozorňuje na to, že současný nejen důchodový, ale celý sociální systém je postaven vysloveně na solidárních prvcích bez adekvátního ocenění zásluhových prvků, dostatečná pozornost není věnována otázkám rodinné politiky. V rozhovoru se věnuje i řadě dalších citlivých sociálních otázek, jimž není věnována prakticky žádná pozornost.

V recenzované části časopisu je ve dvou příspěvcích věnována pozornost charakteristice změn, které v uplynulých letech výrazným způsobem změnily charakter sociálních služeb jak v naší zemi, tak i na Slovensku. Letos tomu totiž bylo přesně 30 let od chvíle, kdy se Česká republika i Slovensko rozhodli zvolit si vlastní cestu rozvoje ve všech sférách našeho života, a tak byla možnost ohlédnout se nad tím, co se v těchto 30 letech v obou zemích povedlo, kde jsou rezervy, kde je možné se poučit nebo jaké řešení by bylo možno přenést do vlastního sociálního systému nebo do života společnost. Bohužel díky řadě mezinárodně politických i vnitrostátních okolností tato příležitost nebyla využita...

Věřím však, že tyto články, stejně jako poznatky, které jsou uvedeny v dalších rubrikách našeho časopisu si přečtete se zájmem a najdete zde řadu inspirativních poznatků pro svoji práci v dalších letech.

Všem Vám v novém roce přeji hodně zdraví, štěstí a spokojenosti.

Ladislav Průša

	NÁŠ ROZHOVOR	
--	---------------------	--

Rozhovor s prof. Ing. Vojtěchem Krebsem, CSc.

Prof. Ing. Vojtěch Krebs, CSc. patří k jedním ze zakladatelů výuky sociální politiky v naší zemi po r. 1990. Je autorem mnoha odborných monografií, učebnic a vědeckých příspěvků z oblasti sociální politiky, v uplynulých letech byl členem několika komisí pro důchodovou reformu, byl vedoucím katedry sociální politiky na Národohospodářské fakultě Vysoké školy ekonomické, dlouhá léta působil jako proděkan na této fakultě, na Vysoké škole ekonomické v Praze působil i v na pozici prorektora.

V souvislosti s aktuálními problémy důchodového systému, které jsou v současné době diskutovány prakticky na všech odborných fórech, jsme ho požádali o rozhovor na toto téma.

Vážený pane profesore, před neudržitelností penzijního systému v minulosti varovala v minulém čísle našeho časopisu i viceguvernérka ČNB Eva Zamrazilová i další ekonomové. Varovný prst zdvihla i Evropská komise nebo OECD. Kdy tedy můžeme čekat, že se náš penzijní systém zhroutí?

Pokud se nezhroutí celá ekonomika, tak se český penzijní systém nezhroutí, může však dojít k tomu, že nové důchody by bez úprav měly nižší náhradový poměr, popř. by bylo nutno snížit vyplácené důchody.

Podstata problému však není v technice řešení důchodové reformy, v roli základního a doplňkového systému, v roli průběžného a fondového systému, v omezení náhradních dob nebo ve zpřísnění podmínek pro přiznání předčasných starobních důchodů, ale především v politicky nejasném sociálním cíli, k jehož dosažení má důchodová soustava v České republice směřovat, a ve vymezení metod a prostředků, které je společnost schopna a ochotna na penzijní systém vyčlenit. Není totiž problémem navrhnout jakékoliv technicky proveditelné řešení, ale musí jít o řešení, které společnost, občané, přijme a které nebude vyvolávat vážné poruchy jak v sociální sféře, tak v ekonomice. Nezbytnou podmínkou pro jakoukoliv důchodovou reformu je nalezení konsensu mezi nejširším spektrem politické reprezentace. Bez této shody nelze prakticky podstatné změny prosadit a udržet, což však nutně vede spíše jen k drobným a parametrickým změnám, které byly prezentovány právě například Komisí pro spravedlivé důchody a které jsou nadále využívány i zcela odlišnou politickou reprezentací.

Ministr práce a sociálních věcí Marian Jurečka uvedl, že současná vláda připraví návrh penzijní reformy. Jak hodnotíte tyto návrhy?

Je zřejmé, že současná doba nepřeje důchodovým změnám, které jsou dlouhodobého charakteru a nepřinášejí politické reprezentaci politické body. Je nutno si uvědomit, že díky vysokému přerozdělování v důchodovém systému jsou důchody nejnižších příjmových skupin vysoké a jejich další zvýšení může být jenom na úkor zásluhovosti systému, popř. bude vyžadovat navýšení dodatečných prostředků do důchodového systému. Navržené změny jsou pouze parametrického charakteru a lze těžko hovořit o důchodové reformě. Některé změny, např. změna způsobu valorizace, změny v předčasných důchodech jsou přijímány urychleně a jsou předmětem stížností k Ústavnímu soudu.

Přes polovinu české populace si na důchod přispívá ve třetím pilíři. Stát jej podporuje příspěvkem a daňovými úlevami. Má to podle vás smysl? A jak obstojí třetí pilíř vůči současnému inflačnímu vývoji?

Transformované (původní) penzijní fondy neplní předpokládanou roli, když nejsou schopny přinášet dostatečné výnosy ani v dlouhém období a bylo by proto vhodné usilovat o přesun těchto prostředků do účastnických fondů. Návrhy Ministerstva práce a sociálních věcí přinášejí návrhy řady opatření, které by měly zachovat a zatraktivnit třetí pilíř. Bohužel i zde dochází k přímému zvýšení rozpočtových nákladů na státní podporu. Navrhuje se i založení státního penzijního fondu, který by garantoval nezáporný, popř. minimální výnos. Je ale zřejmé, že při pokračování vysoké inflace bude prodejnost penzijních fondů velmi klesat.

V uplynulých letech jste byl členem několika komisí pro důchodovou reformu, často jste v souvislosti s hledáním možných úspor hovořil o možném zrušení vdovských a vdoveckých důchodů. Za jakých podmínek by toto řešení bylo možné realizovat v současné době? Je to reálné?

Zrušení vdovských a vdoveckých důchodů není v současné době reálné. Je však zřejmé, že vzhledem k vysoké zaměstnanosti žen již mají jinou roli, než např. před 80 lety, neboť ženy mají většinou již svůj příjem a svůj starobní důchod. Vdovecké důchody byly přiznány v ČR až od roku 1995 za stejných podmínek jako důchod vdovský. Upozorňoval jsem na problematiku vysoké rozvodovosti mužů v pozdějším věku, kdy se znovu ožení většinou s mnohem mladší ženou, mají společné dítě a v případě jeho úmrtí připadne vdovský důchod této poslední manželce, zatímco původní manželka, která o muže pečovala třeba 30 i více let, nedostane nic. Spravedlivější by bylo vdovské i vdovecké důchody poměrně poskytnout i osobám z předcházejícího vztahu.

Před přibližně 10 lety jste prohlásil, že nejlepší důchodovou reformou je dobrá populační politika. Má ČR v současné době vůbec nějakou populační politiku? Jaká opatření by taková populační politika měla podle Vašeho názoru obsahovat?

Myslím, že na tomto prohlášení není co měnit. V případě vysoké porodnosti odpadá hlavní důvod pro důchodovou reformu, a to je nepříznivý vývoj vztahu mezi produktivní a poproduktivní populací. Podpora rodin s dětmi se v uplynulých 25 letech zásadně

změnila, výrazně se posílil důraz na ochranu nízkopříjmových skupin obyvatelstva, což vede k tomu, že ve svých vzájemných interakcích s daňovým systémem jsou nízkopříjmové domácnosti demotivovány od práce a vysokopříjmové domácnosti tento systém nemotivuje mít děti.

Přímé peněžní transfery tvoří základ rodinné politiky v České republice na rozdíl od veřejných výdajů na služby, které dosahují velmi nízké úrovně, na daňové úlevy se v ČR vynakládá více prostředků než na samotné služby. V poslední době se mezi priority dostává i zajištění bydlení pro mladou generaci, neboť bez toho bude spíše počet narozených klesat. Je nutno zaměřit se zejména na vytváření podmínek pro porodnost žen se středoškolským a vysokoškolským vzděláním.

Současné návrhy vlády (např. zrušení školkovného, daňových odpočtů aj.) však nejdou tímto směrem.

V souvislosti s očekávanými demografickými trendy vláda ve svém programovém prohlášení přislíbila podpořit pracující seniory a více jim zohlednit ve výši důchodu celkové odpracované roky. Jaká řešení podle Vašeho názoru v tomto směru přicházejí do úvahy?

Je zřejmé, že neomezený souběh starobního důchodu a pracovních příjmů tak, jak je v ČR, není v řadě zemí obvyklý a původní konstrukce starobního důchodu před více než 100 lety s ním ani nepočítala. Proto je v průběžném systému tak důležitá věková hranice odchodu do důchodu, od které je tento souběh možný. Podpora pracujících seniorů, kteří odvádí plné sociální pojištění je spíše symbolická, dnes činí pouze 0,4 % výpočtového základu za každých 360 kalendářních dnů výkonu výdělečné činnosti, a o toto zvýšení si musí sám pracující důchodce požádat. V úvahu by přicházelo např. snížení procentní platby za sociální pojištění u pracujícího důchodce, to by však znamenalo další výpadek v příjmech důchodového systému a určité zvýhodnění na pracovním trhu. V současné době žádné nové návrhy pro podporu pracujících seniorů nejsou. Při dalším předpokládaném zvýšení věku odchodu do důchodu třeba až na 70 let však těchto souběhů bude ubývat.

Vážený pane profesore, děkuji Vám za rozhovor.

Rozhovor vedl: Ladislav Průša

	RECENZOVANÉ STATI, STUDIE, ÚVAHY A ANALÝZY	
--	---	--

VÝZVY PRE VEREJNÚ SPRÁVU A SOCIÁLNE SLUŽBY NA SLOVENSKU

CHALLENGES FOR PUBLIC ADMINISTRATION AND SOCIAL SERVICES IN SLOVAKIA

Olga Bočáková¹

Abstrakt

Predmetný článok upriamuje pozornosť na sociálne služby, ktoré sú súčasťou verejných služieb. Zdôrazňuje nevyhnutnú potrebu sociálnych služieb, dostupnosť, kvalitu a potrebu čo najširšieho portfólia sociálnych služieb. Približuje decentralizáciu sociálnych služieb na úrovni regionálnej a miestnej samosprávy. Pozornosť je zameraná aj na finančné problémy v sociálnych službách, ktoré sú v českom a slovenskom prostredí identické. Neopomína ani obce a ich pôsobnosť v oblasti sociálnych služieb. Poukazuje na problémy, nedostatok financií malých obcí v samosprávnych krajoch s dôrazom na vytváranie partnerstiev. Popisuje proces tvorby komunitného plánovania sociálnych služieb ako dôležitého faktora, aby sociálne služby reflektovali miestne podmienky a zdroje. Článok sa zameriava aj na aktuálne problémy sociálnych služieb, ktoré sa na základe analýzy zásadne nelíšia v slovenskom, tak aj v českom prostredí. Približuje na základe mnohých analýz a príkladov dobrej praxe výzvy pre verejnú správu v dimenziách sociálnych služieb. Veď práve sociálne služby v modernej spoločnosti podporujú alebo zvyšujú kvalitu života jednotlivca, rodiny a rôznych cieľových skupín.

Kľúčové slová

sociálne služby, verejná správa, komunitné plánovanie, obce, samosprávny kraj

Abstract

The article in question draws attention to social services that are part of public services. It emphasizes the essential need for social services, availability, quality and the need for the widest possible portfolio of social services. It approximates the decentralization of social services at the level of regional and local self-government. Attention is also focused on financial problems in social services, which are identical in the Czech and Slovak

¹ Ústav sociálnej práce a sociálnej politiky, Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda

environments. It does not forget the municipalities and their scope in the field of social services. It points out the problems, the lack of finances of small municipalities in self-governing regions with an emphasis on creating partnerships. It describes the process of community planning of social services as an important factor for social services to reflect local conditions and resources. The article also focuses on the current problems of social services, which, based on the analysis, do not fundamentally differ in the Slovak and Czech environments. Based on numerous analyzes and examples of good practice, it provides an overview of challenges for public administration in the dimensions of social services. After all, social services in modern society support or increase the quality of life of individuals, families and various target groups.

Keywords

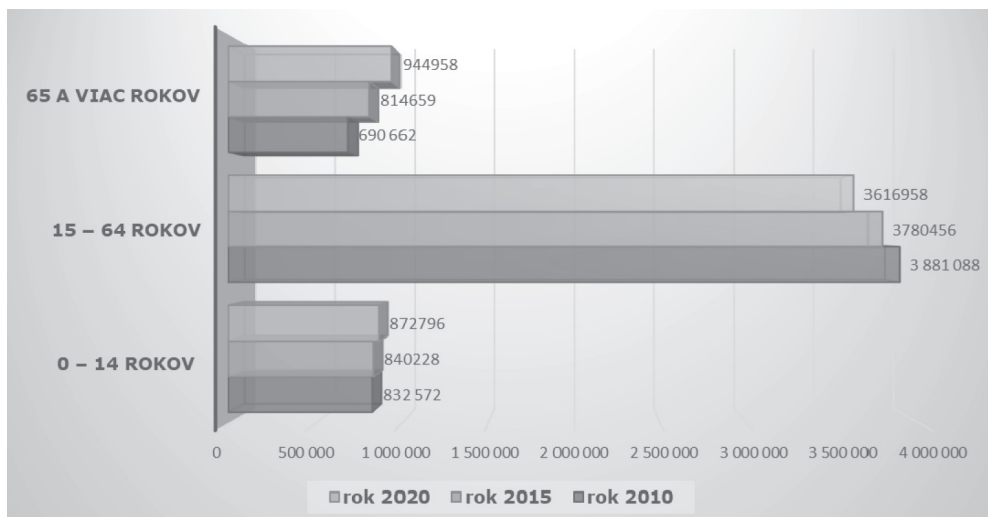
social services, government, community planning, municipality, autonomous region

ÚVOD

Naša spoločnosť sa otvorila novým politickým, ekonomickým, hospodárskym a sociálnym podmienkam, nastali sociálne zmeny v spoločnosti, predovšetkým v demografickom vývoji obyvateľstva po roku 1989 (Dávideková, 2014). Zaznamenávame:

- starnutie populácie
- zvyšuje sa vek úmrtnosti občanov, súvisí s tým zvýšená zdravotná a sociálna starostlivosť
- rodí sa menší počet detí
- mladí ľudia odchádzajú za štúdiom a prácou do zahraničia
- narastá počet civilizačných, neinfekčných ochorení
- objavujú sa nové infekčné ochorenia (napr. COVID-19)
- nastáva zmena v pohľade na tradičnú rodinu, často hovoríme o kríze súčasnej rodiny
- narastajú sociálno-patologické javy
- zvyšuje sa vek odchodu do dôchodku
- rodina sa nechce, nevie alebo nemôže postarať o svojich blízkych
- a iné (Bočáková, 2015)

Uvádzame starnutie populácie v SR v období rokov 2010, 2015 a 2020.

Graf 1 Demografický vývoj obyvateľstva SR v rokoch 2010, 2015 a 2020

Zdroj: vlastné spracovanie na základe Zdravotníckej ročenky SR

Z grafu môžeme konštatovať, že počet obyvateľov v postproduktnom veku, teda vo veku 65 a viac rokov sa zvyšuje.

Súčasná a očakávaná demografická zmena sú výzvou nielen pre zdravotníctvo, ale aj pre sociálnu starostlivosť, pre celé spektrum sociálnych služieb.

1 Sociálne služby a ich špecifiká

Žijeme vo svete, ktorý sa čoraz viac globalizuje. Okrem osobných, národných problémov sa vyskytujú aj európske problémy. Každý človek potrebuje určitú sociálnu intervenciu, pomoc štátu v priebehu svojho života. Sociálna intervencia sa stala súčasťou sociálnej politiky štátu. Štát zohráva významnú úlohu v poskytovaní sociálnej starostlivosti, sociálnej pomoci a sociálnych služieb. Pre zvyšovanie účinnosti pri poskytovaní sociálnej starostlivosti a sociálnej pomoci má veľký význam zapájanie a spolupráca miestnych orgánov, občianskej spoločnosti a verejno-prospešných spoločenstiev (Ondrušová et al., 2009).

V dôsledku demografického vývoja na Slovensku narastá dopyt po sociálnych službách, najmä v oblasti v starostlivosti o seniorov. Naša populácia starne a tých, ktorí budú potrebovať pomoc, bude pribúdať (Machyniak a Draková, 2018). Na základe demografického vývoja sa môže očakávať relatívny a absolútny nárast počtu seniorov, ktorí budú potrebovať sociálnu starostlivosť. Potrebu sociálnych služieb si uvedomujú všetky vyspelé krajiny Európskej únie (Repková, 2011).

V živote občana zohrávajú významnú úlohu sociálne služby, ktoré sú súčasťou verejných služieb. Sociálne služby sú odpoveďou spoločnosti na sociálne potreby občanov. Sociálne služby majú široký diapazón realizácie sociálnych činností. Forma, rozsah a dĺžka poskytovania sociálnych služieb sú charakterizované špecifikami jednotlivých prípadov. Predovšetkým je to osobou prijímateľa sociálnej služby, druhu sociálnej potreby a miestnymi podmienkami (Benčo, Kamodá a Mečiar, 2004).

Cieľom zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách je podporovať inklúziu ľudí, ktorí sa ocitli v ťažkej životnej situácii. Sociálne služby patria medzi dôležité aktivity štátu, samosprávy a poskytovateľov sociálnych služieb (Oláh a Iglárová, 2015). V súčasnej slovenskej legislatíve sociálnych služieb sa za sociálnu službu považuje odborná, obslužná a ďalšia činnosť, alebo súbor týchto činností. Zákon o sociálnych službách prináša novú filozofiu v poskytovaní sociálnych služieb, a to:

- vo väčšej variabilite sociálnych služieb
- aktivácii klienta prostredníctvom individuálneho plánu poskytovania sociálnych služieb
- v nových druhoch sociálnych služieb a odborných činností
- v komunitnom plánovaní
- vo zvyšovaní kvality a odbornosti pri poskytovaní sociálnych služieb
- v dohľade nad poskytovaním sociálnych služieb (Dávideková, 2014)

Dostupnosť sociálnej služby pre fyzickú osobu, ktorá je odkázaná na sociálnu službu zabezpečuje podľa Zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní obec a vyšší územný celok v rozsahu svojej pôsobnosti. Fyzická osoba má právo výberu sociálnej služby a formy jej poskytovania a právo výberu poskytovateľa sociálnej služby. Koncom roka 2011 vláda SR prijala Stratégiu deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v SR. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR následne prijalo Národný akčný plán prechodu z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť v sociálnych službách (Laurinec Šmehilová et al., 2020).

Vytvorenie a zabezpečenie podmienok pre nezávislý a slobodný život občanov odkázaných na pomoc spoločnosti je základným zámerom deinštitucionalizácie. Dôraz sa kladie na rešpektovanie ľudskej dôstojnosti, prostredníctvom poskytovania komplexných služieb v domácom, prirodzenom sociálnom prostredí. Postupne sú nahrádzané veľkokapacitné zariadenia sociálnych služieb službami a zariadeniami, ktoré majú nižšiu kapacitu poskytovaných sociálnych služieb v komunite. Trendom je pokračovať v transformácii veľkokapacitných zariadení sociálnych služieb, zriaďovať zariadenia s nižšou kapacitou s možnosťou uplatnenia individuálneho, na človeka orientovaného prístupu v sociálnych službách. Je potrebné zvýšiť informovanosť verejnosti o procese prechodu z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť cez ciele kampane, odborné semináre, diskusie, konferencie.

Z aspektu problematiky zabezpečenia sociálnych služieb ide o fyzickú dostupnosť služieb, zabezpečenie finančnej dostupnosti sociálnych služieb a dlhodobej udržateľnosti, ktorá súvisí s verejnými prostriedkami, so systémovým a viaczdrojovým financovaním.

Je potrebné, čo sa týka zabezpečenia dostupnosti a udržateľnosti sociálnych služieb zintenzívniť spoluprácu medzi zástupcami štátnej správy, regionálnej a miestnej samosprávy (Bočáková a Kubičková, 2015).

Systém sociálnych služieb by mal zahŕňať čo najväčšie portfólio služieb, ktoré sú zamerané na jednotlivca, skupiny, rodiny. Služby by mali byť vzájomne prepojené a zodpovedať potrebám klientov, aj spoločnosti. Potrebná je spolupráca rôznych rezortov: zdravotníctva, sociálnych vecí, školstva a verejného sektora. Cieľom je vytvoriť systém, ktorý by pôsobil vo všetkých sférach prevencie a prispieval ku kvalite života (Mahrová a Venglárová, 2008). Jedným z najfrekvencovanejších pojmov o sociálnych službách v odborných diskusiách je práve pojem kvalita. Zákon o sociálnych službách č. 448/2008 Z. z. bol doplnený v roku 2014 komplexnejšou právnou úpravou hodnotenia podmienok kvality poskytovaných sociálnych služieb. Podmienky kvality sa podľa tejto úpravy hodnotia v nasledovných oblastiach: v oblasti dodržiavania ľudských práv a slobôd prijímateľov sociálnych služieb, v oblasti procedurálnych podmienok kvality, v oblasti personálnych podmienok kvality a v oblasti prevádzkových podmienok kvality.

V kontexte štandardov kvality sociálnych služieb rozoznávame tri vývojové štádiá:

- intuitívno-neformalizované štádium (1988–2008)
- štádium rámcových podmienok kvality (2008–2013)
- štádium štandardizácie kvality (2014 – doteraz) (Brichtová a Repková, 2014)

Pre účely merania kvality sú **určené jednotlivé kritériá a štandardy**, ktoré využívajú hodnotitelia kvality, či poskytovateľ sociálnej služby spĺňa podmienky poskytovanej sociálnej služby alebo nie.

Pre zabezpečenie požadovanej kvality sociálnych služieb je potrebné neustále ich hodnotenie. Evaluácia sociálnych služieb alebo hodnotenie kvality sociálnych služieb chápeme ako proces systematického zhromažďovania dát o aktivitách, charakteristikách a výsledkoch programov, personálu a produktov. Získané informácie možno využiť pre zlepšenie efektívnosti programov a ako základ ich inovácie.

Je potrebné dávať dôraz na kontinuálne zabezpečenie uplatňovania kvality sociálnych služieb v zariadeniach sociálnych služieb, a to v súlade s podmienkami a štandardami kvality poskytovanej sociálnej služby na základe zákona o sociálnych službách. Zdôrazňuje, že je potrebné podporovať poskytovateľov sociálnych služieb pri vytváraní podmienok pre napĺňanie ľudsko-právnych, procedurálnych, personálnych a prevádzkových aspektov kvality poskytovaných sociálnych služieb (Repková, 2012).

Obr. 1 približuje jednotlivé druhy sociálnych služieb podľa Zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Obr. 1 Druhy sociálních služeb

Zdroj: Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálních službách

Sociální služby sa postupne decentralizovali na úroveň regionálnej a miestnej samosprávy, ktorá je právne zodpovedná za ich financovanie, poskytovanie alebo zabezpečenie, a to prostredníctvom siete verejných, ale aj neverejných poskytovateľov.

Pre sociálne služby je charakteristické viacdrojové financovanie. Viacdrojovosť súvisí, s rastom dopytu po sociálnych službách, ktorý je spojený najmä s demografickým vývojom a možnosťou slobodného rozhodovania prijímateľov v oblasti sociálnych služieb (Rodrigues a Schmidt, 2010).

Halásková (2013) poukazuje na finančné problémy sociálnych služieb v českom prostredí. Poskytovatelia sociálnych služieb v ČR poukazujú na nedostatok financií v oblasti sociálnych služieb, na problémy s personálnym zabezpečením sociálnych služieb, čo súvisí aj so znižovaním dostupnosti sociálnych služieb. Tieto problémy, či už ide české alebo slovenské prostredie, sú identické.

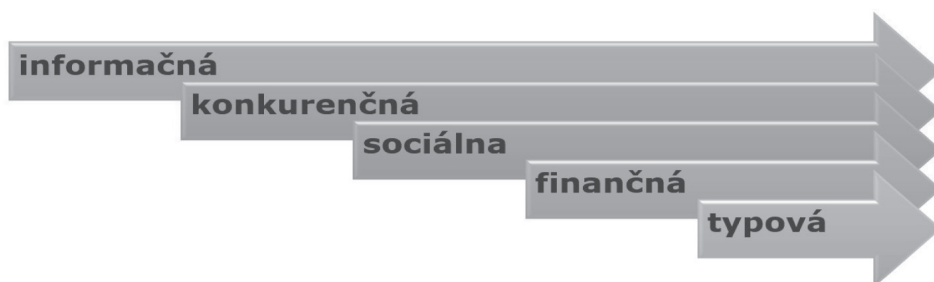
Problematika sociálnych služieb a ich efektívneho a kvalitného poskytovania má svoje významné miesto v politikách moderných štátov (Dávideková, 2014).

Kľúčovým pojmom v oblasti plánovania sociálnych služieb je ich dostupnosť. Uvádzame nasledovné typy dostupnosti:

- *informačnú*: mať informácie o sociálnych službách na základe Centrálného registra poskytovateľov sociálnych služieb
- *konkurenčnú*: slobodná voľba prijímateľov sociálnej služby zvyšovanie kvality a znižovanie nákladov na sociálne služby
- *sociálnu*: do akej miery potrebuje osoba byť príjemcom určitej sociálnej služby
- *finančnú*: aby sociálne služby boli dostupné aj pre osoby s nižším príjmom

- *typovú*: v danej obci, meste je potrebné sa zamerať na typy sociálnych služieb, ktoré zodpovedajú skutočným potrebám v obci
- *miestnu*: aby prijímatelia sociálnych služieb za sociálnymi službami nemuseli dochádzať (Úlehla, 2007)

Obr. 2 Typy dostupnosti sociálnych služieb

Zdroj: Úlehla, 2007

Obr. 3 poukazuje na kľúčových aktérov v sociálnych službách.

Obr. 3 Kľúčoví aktéri v sociálnych službách

Zdroj: Repková, 2012

2 Obce a ich pôsobnosť v oblasti sociálnych služieb

S procesom decentralizácie a transformácie v spoločnosti niektoré kompetencie a zodpovednosť zo strany štátu prechádzajú na obce, mestá. Týka sa to aj sociálnej sféry, v pozornosti musí byť vždy človek, ktorý sa ocitol v rôznych nepriaznivých životných situáciách.

Obec je základom územnej samosprávy, je nositeľom komunálnej politiky. Obec sa angažuje prakticky vo všetkých oblastiach verejného záujmu: v oblasti plánovania a realizácie výstavby, v rozvoji školstva, kultúry a športu, v ochrane životného prostredia a iné (Konečný a Konečný, 2009). Obec sa angažuje v sociálnej oblasti najmä v otázkach sociálnej pomoci, sociálnej starostlivosti. Rada Európy v roku 1985 vymedzila vo svojom dokumente Európska charta miestnej samosprávy pojem miestna samospráva. Miestna samospráva je vymedzená ako právo a spôsobilosť miestnych orgánov v medziach zákona spravovať a riadiť podstatnú časť verejných záležitostí v rámci ich kompetencií a v záujme miestneho obyvateľstva. Problematikou regiónu sa zaoberá regionálna samospráva. Podľa dokumentu Rady Európy: Európskej charty regionálnej samosprávy z roku 1997 sa región považuje za základný prvok štátu. Regionálna samospráva v podmienkach Slovenskej republiky je reprezentovaná vyššími územnými celkami (Repková, 2012).

Obce prenesením kompetencií štátu dostali možnosť utvárať podmienky na podporu komunitného rozvoja, ktorý sa týka oblasti poskytovania sociálnych služieb. Dominantné miesto patrí ambulantnej alebo terénnej forme. Dôležitou činnosťou v miestnej samospráve je depistážna činnosť (Kováčová, 2014).

Obce majú rozdielnu dynamiku vývoja. Každá obec má inú špecifickú štruktúru obyvateľov, či už sociálnu alebo demografickú. Rovnako aj občania takýchto obcí majú rôzne sociálne problémy a potreby, na ktoré by sa mala upriamiť pozornosť. Základnou úlohou obce pri výkone samosprávy je všestranný rozvoj jej územia a starostlivosť o potreby jej obyvateľov (Machyniak a Draková, 2018).

Zabezpečovanie sociálnych služieb obcami je dôležitou úlohou samosprávnych krajov a obcí. Cieľom týchto služieb je zabezpečiť kvalitné životné podmienky pre obyvateľov, najmä pre seniorov, osoby so zdravotným postihnutím, deti, mládež a rodiny v núdzi. Pre zabezpečenie sociálnych služieb obcami je dôležité zabezpečiť finančné zdroje, dostupnosť kvalifikovaných pracovníkov, dostatočnú infraštruktúru a vhodné priestory pre poskytovanie služieb. Okrem toho môžu obce spolupracovať s inými organizáciami, ako sú napríklad neziskové organizácie, s cieľom zlepšiť kvalitu a rozsah poskytovaných služieb (Repková, 2016).

V kompetencii obcí je vypracovávanie komunitného plánu sociálnych služieb vo svojom územnom obvode a vytváranie podmienok na podporu komunitného rozvoja. Obce poskytujú alebo zabezpečujú poskytovanie:

- sociálnej služby v nízkoprahovom dennom centre, nocľahárni, zariadení pre seniorov, zariadení opatrovateľskej služby a v dennom stacionári
- nízkoprahovej sociálnej služby pre deti a rodinu
- opatrovateľskej služby
- prepravnej služby

- odľahčovacej služby
- pomoci pri osobnej starostlivosti o dieťa
- terénnej sociálnej služby krízovej intervencie (Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách)

Malé obce v samosprávnych krajoch majú množstvo problémov. Predovšetkým je to nedostatok financií. Ich úlohou je poskytovať služby pre občanov, problémom však je, že nemajú na ich financovanie peniaze. Preto je ponuka služieb obmedzená. Aj v malých obciach starne populácia, dochádza k ubúdaniu obyvateľov. Znamená to, že obce strácajú ekonomickú prosperitu. Na základe dopytu po sociálnych službách sa malá obec spája s okolitými obcami, vytvárajú sa partnerstvá s okolitými obcami a organizáciami.

Obec môže vytvárať partnerstvá za účelom realizácie programov, projektov zameraných na riešenie rôznych sociálnych situácií.

Partnerstvá tvoria významný článok predchádzaniu vzniku alebo zmierňovaniu nepriaznivej sociálnej situácie. Partnerstvá môžu utvárať vyššie územné celky, obce, mestá, ktoré sú významné pre rozvoj komunít. Čo sa týka spájania obcí, môže to zvýšiť povedomie o činnosti v komunite, o dôležitých otázkach a problémoch.

Obec poskytuje alebo zabezpečuje sociálnu službu fyzickej osobe podľa rozsahu pôsobnosti vymedzenej v zákone (Balážová et al., 2014).

Najčastejšími činnosťami, ktoré obec aplikuje v oblasti sociálnych služieb sú:

- vykonávanie posudkovej činnosti
- uzatváranie zmlúv o poskytovaní sociálnej služby
- uzatváranie zmlúv o úhrade za poskytovanú službu
- sociálne poradenstvo
- konania o odkázanosti na opatrovateľskú službu, na sociálnu službu v zariadení pre seniorov
- vytvorenie podmienok pre komunitný rozvoj
- spracovávanie komunitného plánu sociálnych služieb
- registrácia sociálnej služby (Balážová et al., 2014)

2.1 Obce a komunitné plánovanie

V rámci transformácie sociálnej sféry zohráva významnú úlohu komunitný rozvoj, ktorý má veľký vplyv na komunitnú prácu a komunitnú rehabilitáciu. Prenesením kompetencie štátu na obce, tieto môžu utvárať podmienky na podporu komunitného rozvoja v oblasti poskytovania sociálnych služieb. Obce vypracúvajú Komunitný plán sociálnych služieb a vyšší územný celok, samosprávny kraj vypracúva Koncepciu sociálnych služieb. Obec -vypracúva vo svojom územnom obvode potrebu sociálnych služieb, určuje personálne podmienky, finančné podmienky, prevádzkové a organizačné podmienky. Komunitný plán sociálnych služieb a Koncepcia rozvoja sociálnych služieb – vypracováva ju VUC, obsahujú:

- analýzu stavu poskytovaných sociálnych služieb
- vzdelanostnú štruktúru zamestnancov poskytovateľa sociálnej služby
- analýzu požiadaviek prijímateľov sociálnej služby

- analýzu sociologických údajov a demografických údajov
- vytýčenie cieľov a priorít rozvoja sociálnych služieb
- vyhodnotenie materiálno-technického vybavenia sociálnych služieb
- časový plán realizácie Komunitného plánu sociálnych služieb, Koncepcie rozvoja sociálnych služieb (Repková, 2016)

Komunitné plánovanie z ekonomického hľadiska je najtransparentnejšie prerozdelenie finančných prostriedkov v oblasti sociálnych služieb. V Slovenskej republike sa začal proces komunitného plánovania v rokoch 2003 až 2005, Česká republika mala už v komunitnom plánovaní sociálnych služieb v tom čase bohaté skúsenosti. Ciele, postupy, metódy a princípy komunitného plánovania sú ideovo prevzaté z Českej republiky. Cieľom komunitného plánovania je otvoriť priestor pre komunikáciu občanov, zvýšiť podiel rozhodovania zástupcov obce alebo kraja tak, aby výsledné rozhodnutie bolo odrazom potrieb občanov. Pri komunitnom plánovaní neodmysliteľnú databázu tvoria demografické, štatistické údaje (Šebestová, 2010).

Modernizácia sociálnych služieb je otvorený, stály proces, ktorý sa opiera o tvorivé myslenie ľudí, ktorí zdokonaľujú sociálne služby.

Proces tvorby komunitného plánovania sociálnych služieb je veľmi dôležitým faktorom smerujúcim k tomu, aby systém sociálnych služieb zodpovedal miestnym podmienkam a zdrojom. Teória a prax v oblasti plánovania sociálnych služieb potvrdzujú, že najefektívnejším nástrojom na zisťovanie potrieb občanov je práve komunitné plánovanie sociálnych služieb v obci, v meste (Bočáková, Kubíčková a Garaj, 2016).

Na poskytovanie nových foriem sociálnych služieb treba nové objekty v správe miestnej samosprávy alebo po ich úpravách. Typický je nedostatok vlastných finančných zdrojov miestnej samosprávy na rozvoj a financovanie sociálnych služieb, najmä v malých obciach. Nízke povedomie niektorých zástupcov samospráv o zodpovednosti za hľadanie riešení dostupnosti sociálnych služieb (prenášanie zodpovednosti na pobytové služby v zriaďovateľskej pôsobnosti iných subjektov).

3 Aktuálne problémy sociálnych služieb

Rozvoj sociálnych služieb vychádza z analýzy, ktorú vykonáva Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, poukazuje na najslabšie stránky poskytovania sociálnych služieb. Ide predovšetkým o:

- nedostatočne rozvinutý systém komunitného plánovania
- nedostatočné podmienky pre zotrvanie v domácom, prirodzenom prostredí
- slabá kontinuita sociálnej a zdravotnej starostlivosti
- nedostatok kvalifikovaných zamestnancov v oblasti poskytovania sociálnych služieb
- regionálna nerovnomernosť siete zariadení sociálnych služieb
- nedostatočná dostupnosť sociálnych služieb
- problémy v oblasti financovania
- nedostatočná kvalita sociálnych služieb
- a iné (Stratégia dlhodobej starostlivosti v SR, 2021)

Sociálne služby na Slovensku potrebujú hlboké systémové zmeny vo viacerých oblastiach:

- *oblasť financovania sociálnych služieb* – zvýšiť množstvo financií v systéme viac ako dvojnásobne
- *musí platiť zásada subsidiarity* – čo vie občan zvládnuť sám spolu s rodinou, nech za neho nerieši štát ani samospráva. Je však nutné vytvoriť občanovi, aj rodine podmienky a zázemie, aby mohol zostať doma v primeraných podmienkach čo najdlhšie.
- *je potrebné zjednotiť posudkovú činnosť a určiť ju na nezávislú inštitúciu*
- *rovnaké podmienky financovania, dostupnosti zdrojov na opravy a rekonštrukcie pre samosprávne aj súkromné, resp. neziskové a cirkevné zariadenia sociálnych služieb*
- *zvýšiť podporu a pomoc pre poskytovateľov sociálnych služieb zo strany Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny* (Korpesio, 2022)

Zaujímavé sú zistenia z českého prostredia v oblasti sociálnych služieb:

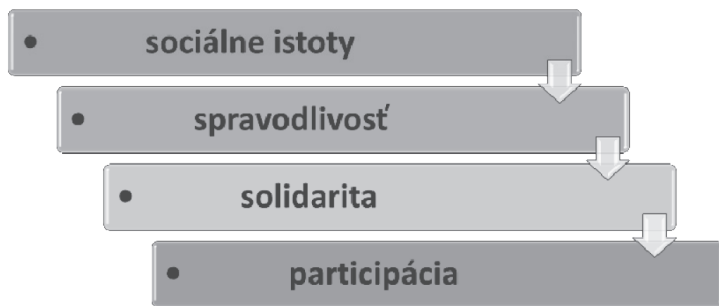
- českí poskytovatelia opakovane poukazujú na nedostatok financií, ktoré sú dané do sociálneho systému sociálnych služieb
- problémy s personálnym obsadením v oblasti sociálnych služieb
- nedostatočná dostupnosť, problémy s materiálno-technickým zabezpečením hlavne pri službách dlhodobej starostlivosti inštitucionálneho typu
- problémy sú aj v limitovaných možnostiach šandardizácie sociálnych služieb, hlavne v oblasti ich financovania
- problémy s pokrývaním nákladov na jednotlivé druhy sociálnych služieb
- štandardy kvality skôr považujú ako nástroj pre inšpekciu ale nie ako nástroj, ktorý vedie ku kvalitnejším sociálnym službám v zariadeniach

Viacerí autori kritizujú aj časté legislatívne a politické zmeny, ktoré potom prinášajú neistotu pre poskytovateľov a prijímateľov (Průša a Horecký, 2012).

Usudzujeme, že z hľadiska externej podmienenosti problémov v sociálnych službách sa zásadne nelíšia problémy v slovenskom a českom prostredí.

V súčasných podmienkach v oblasti sociálnych služieb dochádza k potrebe ekonomickej a sociálnej integrácie, hľadajú sa optimálne varianty zabezpečenia sociálnych potrieb ľudí, pričom sa zohľadňujú humánne, technické, technologické a ekonomické aspekty (Průša, 2008).

V sociálnom systéme zaujíma dôležité miesto humanizácia. Je potrebné zabezpečiť široké spektrum služieb, ktoré majú pomôcť občanom skvalitniť ich život a zdravie (Draganová et al., 2006). Jadro v humanizme má sociálna politika, ide o aspekty, ktoré uvádzame v Obr. 4.

Obr. 4 Sociálna politika a jej aspekty

Zdroj: Bočáková, 2015

Do popredia sa kladie princíp subsidiarity, je potrebné presunúť hranicu medzi zodpovednosťou štátu a jednotlivcov (Bočáková, 2015).

3.1 Výzvy pre verejnú správu a sociálne služby

Na základe preštudovaných publikácií, študijných materiálov a tiež príkladov dobrej praxe konštatujeme, že pred spoločnosťou stoja nasledovné výzvy:

- rozširovať terénne sociálne služby, aby občan zotrval čo najdlhšie v prirodzenom, domácom prostredí
- poskytovať ambulantné sociálne služby
- poskytovať pobytové sociálne služby v zariadeniach sociálnych služieb s týždenným pobytom
- rozširovať komunitné sociálne služby
- zvyšovať kvalitu poskytovaných sociálnych služieb (od novembra 2022 nadobúda účinnosť Zákon č. 345/2022 Z. z. o inšpekcii v sociálnych veciach, ide o kontrolnú činnosť vo veciach sociálnych služieb)
- v systéme sociálnych služieb zvýšiť množstvo financií, odstrániť nesystémové financovanie
- vzdelávať zamestnancov v oblasti sociálnych služieb

Dlhodobá sociálno-zdravotná starostlivosť je najmladšia, ide o komplex služieb, ktorú potrebujú ľudia s dlhodobou obmedzenou sebestačnosťou, ktorí sú v dôsledku svojho nepriaznivého zdravotného stavu alebo vysokého veku dlhodobo závislí na pomoci iných. Je potrebné koncipovať nový moderný dlhodobý udržateľný systém dlhodobej sociálno-zdravotnej starostlivosti. Zaisťovať adekvátne životné a sociálne podmienky k tomu, aby rodina, blízki mohli sa spolupodieľať na tejto starostlivosti (Průša et al., 2021).

V oblasti dlhodobej starostlivosti je potrebné poskytovať ucelené spektrum zdravotných, ale aj sociálnych a ďalších služieb. Dôležitým aspektom v poskytovaní dlhodobej starostlivosti je práve kvalita (Mátl a Jabůrková, 2007).

Bočáková, Kubičková a Draková (2023) uvádzajú, že je potrebné vytvárať podmienky na rozvoj ľudských zdrojov, na zvyšovanie počtu kvalifikovaných odborníkov, pracovníkov v sociálnych službách a ich udržateľnosť. Je potrebné neustále podporovať celoživotné vzdelávanie pracovníkov v zariadení sociálnych služieb, zamerať sa na odborný a osobnostný rast pracovníkov v zariadeniach sociálnych služieb.

Ďalšou výzvou je riešenie nedostatku personálu v pomáhajúcich profesiách, teda aj v sociálnych službách. Podľa Ghannamovej, predsedníčky Asociácie poskytovateľov sociálnych služieb v Slovenskej republike možnosťami riešenia nedostatku personálu v pomáhajúcich profesiách, a teda aj v sociálnych službách, sú:

- štátny príspevok pre súčasných zamestnancov v pomáhajúcich profesiách: sestra, asistent sestry, sanitár, opatrovateľka
- týždenný kúpeľný pobyt ročne hradený plne zdravotnou poisťovňou
- zjednodušený príjem cudzincov do pomáhajúcich profesií – ľahšie získanie pracovného pobytu, tak ako to je v prípade odídencov z Ukrajiny
- zjednodušenie nostrifikácií pre cudzincov
- rozšírenie kompetencií pre ošetrovateľských asistentov a opatrovateľky (zmena zákona)
- učňovské vzdelávania v oblasti opatrovateľsko-ošetrovateľskej starostlivosti právny nárok na ďalšie profesijné vzdelávanie (Ghannamová, 2022)

ZÁVER

Verejná správa je fenomén, ktorý zasahuje do všetkých oblastí spoločenského života. Vymedzené oblasti verejnej správy sú navzájom prepojené, neustále sa dopĺňajú o nové poznatky.

Pri hodnotení poskytovania verejných služieb najdôležitejším faktorom je ich konečný efekt, kvalita služieb poskytovaných občanom.

Sociálne služby predstavujú jednu z možných foriem sociálnej pomoci pre ľudí, ktorí sa ocitli v nepriaznivej sociálnej situácii. sociálne služby sú dôležitou súčasťou demokratickej spoločnosti, dôležitým poslaním nášho štátu, samosprávy a poskytovateľov sociálnych služieb.

Neodmysliteľnou a nevyhnutnou súčasťou pre život jednotlivca, rodiny, komunity sú vo vyspelej spoločnosti sociálne služby. Význam existencie sociálnych služieb si každý z nás uvedomí vtedy, keď je on sám alebo rodina na túto sociálnu službu odkázaná.

Mnohí z nás si neuvedomujú dôležitosť a opodstatnenosť sociálnych služieb dnešnej spoločnosti. Z pohľadu ľudí sa tento názor mení v tom momente, kedy sa dostanú do nepredvídateľnej zlej sociálnej situácie.

Konštatujeme, že neustále narastá zvýšená potreba po komplexných zdravotno-sociálnych službách. Poskytovanie opatrovateľskej služby občanom je vo veľkej miere závislé od finančnej podpory zo štrukturálnych fondov. Zaznamenávame, že pretrvávajúca byrokracia v sociálnych službách ide na úkor dôrazu na kvalitu.

Absentuje efektívne prepojenie sociálnych a zdravotníckych služieb, tiež absentujú krátkodobé pobytové služby. Negatívnym javom sú často sa meniaci legislatíva a nedostatočné nastavenie financovania sociálnych služieb. Problémom je právna nestabilita, absentuje diskusia s poskytovateľmi sociálnych služieb, časté zmeny v zákone. Legislatívna povinnosť poskytovať sociálne služby aj keď má klient nedoplatky.

Je potrebné vytvoriť podmienky pre fungovanie komplexnej siete sociálnych služieb, ktorá je založená na reálnom dopyte po sociálnych službách. Zabezpečovať rozvoj nových foriem sociálnych služieb na komunitnej úrovni. V súčasnosti pretrvávajú nezájem o ambulantné a terénne sociálne služby, obyvatelia žiadajú hneď o umiestnenie do pobytových služieb.

Je potrebné zvyšovať profesionalitu a kvalitu práce v zariadeniach sociálnych služieb prostredníctvom supervízie a vzdelávania. Zvyšovať počet kvalifikovaných pracovných miest v sociálnych službách a ich udržateľnosť. Chýba systém metodických stretnutí medzirezortných sociálnych pracovníkov. Trendom v súčasnosti je aj trvalý pokles záujmu o prácu v sociálnych službách, nízka motivácia zamestnancov zostávať pracovať v sociálnych službách.

Súčasná teória a prax poskytovania sociálnych služieb predstavujú nenahraditeľnú úlohu sociálnych služieb v modernej spoločnosti. Práve sociálne služby podporujú alebo zvyšujú kvalitu každodenného života jednotlivca, rodín a rôznych cieľových skupín.

Dva nosné piliere, verejná správa a sociálne služby tvoria rámec, od ktorého sa odvíjajú sociálne, ekonomické a politické dimenzie kvality života človeka v demokratickom, právnom a sociálnom štáte.

SUMMARY

Public administration is a phenomenon that affects all areas of social life. The defined areas of public administration are interconnected, they are constantly supplemented with new knowledge.

When evaluating the provision of public services, the most important factor is their final effect, the quality of services provided to citizens.

Social services are one of the possible forms of social assistance for people who find themselves in an unfavorable social situation. Social services are an important part of a democratic society, an important mission of our state, local government and social service providers.

In a developed society, social services are an integral and necessary part of the life of an individual, family, and community. Each of us realizes the importance of the existence of social services when he or his family is dependent on this social service.

Many of us do not realize the importance and validity of social services in today's society. From people's point of view, this opinion changes the moment they get into an unpredictable bad social situation.

We note that the increased need for complex health and social services is constantly growing. The provision of nursing services to citizens is largely dependent on financial support from structural funds. We note that the persistent bureaucracy in social services comes at the expense of emphasis on quality.

There is no effective connection of social and health services, and short-term residential services are also absent. A negative phenomenon is the frequently changing legislation and the insufficient setting of the financing of social services. The problem is legal instability, absent discussion with social service providers, frequent changes in the law. Legislative obligation to provide social services even if the client has arrears.

It is necessary to create conditions for the functioning of a complex network of social services, which is based on real demand for social services. Ensure the development of new forms of social services at the community level. At the moment, there is still a lack of interest in ambulatory and field social services, residents immediately request placement in residential services.

It is necessary to increase the professionalism and quality of work in social service facilities through supervision and education. Increase the number of qualified jobs in social services and their sustainability. There is a lack of a system of methodical meetings of interdepartmental social workers. The current trend is also a permanent decrease in interest in working in social services, low motivation of employees to stay working in social services.

The current theory and practice of providing social services represent an irreplaceable role of social services in modern society. It is social services that support or increase the quality of everyday life of individuals, families and various target groups.

Two supporting pillars, public administration and social services, form the framework from which the social, economic and political dimensions of the quality of life of a person in a democratic, legal and social state develop.

Literatúra

BALÁŽOVÁ, E. et al. *Miestna samospráva – základné princípy fungovania: II.* Martin: Asociácia vzdelávania samosprávy, 2014. ISBN 978-80-89703-07-4.

BENČO, J., KAMOĐA, J. a MEČIAR, I. *Verejné služby: (vybrané kapitoly)*. Prievidza: Alfa print, 2004. ISBN 80-967609-9-8.

BOČÁKOVÁ, O. *Sociálna politika a sociálne zabezpečenie*. Brno: Tribun EU s.r.o., 2015. ISBN 978-80-263-0938-3.

BOČÁKOVÁ, O. a KUBÍČKOVÁ, D. *Úvod do sociálnych služieb*. Brno: Tribun EU s.r.o., 2015. ISBN 978-80-263-0965-9.

BOČÁKOVÁ, O., KUBÍČKOVÁ, D. a DRAKOVÁ, Z. *Sociálne služby*. Nové Zámky: DMC, s.r.o., 2023. ISBN 978-80-973917-6-8.

BOČÁKOVÁ, O., KUBÍČKOVÁ, D. a GARAJ, M. *Sociálne služby vo verejnej správe*. Nemšová: J+K s.r.o., 2016. ISBN 978-8089788-14-9.

BRICHTOVÁ, L. a REPKOVÁ, K. *Sociálne služby: zacielené na kvalitu (v kontexte zmien zákon o sociálnych službách od roku 2014)*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2014. ISBN 978-80-7138-138-9.

DÁVIDEKOVÁ, M. *Sociálne služby*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Fakulta sociálnych vied, 2014. ISBN 978-80-8105-579-9.

DRAGANOVÁ, H. et al. *Sociálna starostlivosť*. Martin: Osveta, 2006. ISBN 978-80-8063-240-3.

GHANNAMOVÁ, A. Možnosti riešenia nedostatku personálu v pomáhajúcich profesiách v SR od roku 2023. *Šanca*. 2022, č. 2, s. 20. ISSN 2729-7411.

HALÁSKOVÁ, M. Přístupy k financování veřejných služeb v zemích EU. *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series D: Faculty of Economics and Administration*. 2013, č. 27, s. 59–71. ISSN 1211-555X.

KONEČNÝ, S. a KONEČNÝ, B. *Otvorená komunálna politika: teória a prax*. Bratislava: Mayor, 2009. ISBN 978-80-969133-3-6.

KORPESIO, C. Sociálne služby na Slovensku potrebujú hlboké systémové zmeny. *Šanca*. 2022, č. 2, s. 42. ISSN 2729-7411.

KOVÁČOVÁ, E. *Teória a prax verejnej správy v podmienkach Slovenskej republiky*. Banská Bystrica: Belianum, 2014. ISBN 978-80-557-0735-8.

LAURINEC ŠMEHILOVÁ, A. et al. *Optimalizácia procesu poskytovania vybraných sociálnych služieb pre osoby so zdravotným postihnutím na Slovensku*. Nitra: EFFETA – Stredisko sv. Františka Saleského v Nitre, 2020. ISBN 978-80-89245-35-2.

MAHROVÁ, G. a VENGLÁŘOVÁ, M. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2138-5.

MACHYNIÁK, J. a DRAKOVÁ, Z. Kompetencie obce v kontexte starostlivosti o sociálne znevýhodnených občanov. In: *Verejná správa ako poskytovateľ verejných služieb sociálneho štátu*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018, s. 25–35. ISBN 978-80-8152-624-4.

MÁTL, O. a JABŮRKOVÁ, M. *Kvalita péče o seniory: řízení kvality dlouhodobé péče v ČR*. Praha: Galén, 2007. ISBN 978-80-7262-499-7.

OLÁH, M. a IGLIAROVÁ, B. *Sociálne služby*. Bratislava: IRIS, 2015. ISBN 978-80-89726-34-9.

ONDRUŠOVÁ, Z. et al. *Základy sociálnej práce*. Brno: MSD, 2009. ISBN 978-80-7392-109-5.

PRŮŠA, L. *Efektivnost financování sociálních služeb v domovech pro seniory*. Praha: VÚPSV, 2008. ISBN 978-80-7416-018-9.

PRŮŠA, L. a HORECKÝ, J. *Poskytování služeb sociální péče pro seniory v České republice a ve Švýcarsku: mezinárodní komparace*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2012. ISBN 978-80-904668-3-8.

PRŮŠA, L. et al. *Dlouhodobá péče nejen v České republice*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2021. ISBN 978-80-88361-09-1.

REPKOVÁ, K. *Dlhodobá starostlivosť v kontexte integrovanej sociálnej práce*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2011. ISBN 978-80-7138-132-7.

REPKOVÁ, K. *Kvalita v kontexte transformácie sociálnych služieb*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2016. ISBN 978-80-7138-146-4.

REPKOVÁ, K. *Sociálne služby v kontexte komunálnej sociálnej politiky*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2012. ISBN 978-80-7138-135-8.

RODRIGUES, R. and SCHMIDT, A. Paying for Long-Term Care. *Policy Brief 9/2010*. European Centre for Social Welfare Policy and Research, 2010.

Stratégia dlhodobej starostlivosti v SR [online]. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, 2021. [cit. 2. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/>.

ŠEBESTOVÁ, P. *Základy celostného manažmentu sociálnej práce*. Sládkovičovo: Vysoká škola v Sládkovičove, 2010. ISBN 978-80-89267-41-5.

ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. Praha: SLON, 2007. ISBN 80-86429-36-9.

Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov [online]. [cit. 2. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-448>.

Zdravotnícka ročenka [online]. [cit. 2. 2. 2022]. Dostupné z: https://www.nczisk.sk/Statisticke_vystupy/Zdravotnicka_rocenka/Pages/Archiv.aspx.

Kontakt

doc. PhDr. Mgr. Oľga Bočáková, PhD.
Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda
Ústav sociálnej práce a sociálnej politiky
Bučianska 4/A, 917 01 Trnava, Slovenská republika
olga.bocakova@ucm.sk

SOCIAL ECONOMY, SOLIDARITY ECONOMY AND SOCIAL ENTERPRISES IN THE CZECH REPUBLIC

Marie Dohnalová¹

Abstract

This article presents the factors influencing the adoption of the social enterprise concept in the Czech Republic. The field of social economy, solidarity economy and social enterprises in the academic intellectual inquiry, is still in its infancy. The author conducted a review of Czech social enterprise models using the methodology and definition of social enterprises used in the international research project of the European Research Society EMES. Knowledge of foreign theory, practice, and methodology of research on social enterprises helps to spread the ideas of social economy in the Czech Republic and supports the emergence of Czech social enterprises.

Keywords

social economy, solidarity economy, social enterprise, EMES, democratization of the economy, sustainable development, social innovation

INTRODUCTION

The field of social economy, solidarity economy and social enterprises in the academic intellectual inquiry, is still in its infancy. "We do not yet have the deep, rich explanatory or prescriptive theories that characterize a more mature academic field. The existing literature focuses primarily on practical considerations, with many descriptive case studies, stories of lessons learned, and 'how to' guides." (Dees and Anderson, 2006). The topics of social economy, solidarity economy and social enterprises are not systematically included in the teaching of economic subjects in Czech schools and are relatively little known to the public. The issues are partially implemented in education, for example in Prague at the Faculty of Humanities of Charles University or at the University

¹ Civil Society Studies, Faculty of Humanities, Charles University

of Economics. Learning about foreign concepts and experiences, especially from the European Union and the USA, is the basis of the Czech concept of social and solidarity economy and social enterprises.

The aim of the paper is to present the international definition of social enterprises used in the international project of the Belgian Research Society EMES (The Emergence of Social Enterprises in Europe) and to introduce the factors influencing the adoption of the concept of social enterprises in the Czech Republic. The last International Comparative Social Enterprise Models (ICSEM) international project involved 60 countries. The ICSEM project revealed several models of social enterprises.

The term "social enterprise" is used in the Czech Republic even though it has no legal basis. Private entities of various legal forms, including non-state non-profit organizations, are called social enterprises if they carry out continuous economic activities and pursue social and/or environmental benefits (Borzaga and Tortia, 2007; Dees, 1998). It is a social enterprise or socially beneficial enterprise. There are different from traditional commercial companies. Traditional enterprises (for-profit business corporations) are private entities, mostly commercial companies, and entrepreneurs, which primarily focus on making a profit and consolidating their position on the market.

Social enterprises in the Czech Republic emerge from a "bottom-up" approach; they are based on citizens' voluntary initiatives (Dohnalová et al., 2021).

Western European countries had high expectations of the Czech Republic. In 2002, Prague became the first country in Central and Eastern Europe to host a world conference on the social economy. Participants from 33 countries discussed the need to create a model of global change based on deep respect for people, free enterprise, and intergenerational solidarity.

One of the outputs of this conference was the "Declaration of Prague", which highlights three major features of social enterprise: social enterprise is not based on capital but on participatory democracy; the object is not the pursuit of profit but mutual support; and social enterprise can make a significant contribution to the inclusion of disadvantaged people into society.

The conference did not bring any incentives for the development of social enterprises, but it was an important point for the Czech social economy, as it helped to get acquainted with foreign practices, to understand foreign concepts and to spread ideas about social economy and entrepreneurship, which subsequently led to the creation of the first Czech social enterprises (Dohnalová, 2010). An informal group of experts and interested parties was formed with the aim of defining the social economy and social enterprise. The first research on social enterprises as subjects of the social economy was carried out.

SOCIAL ECONOMY, SOLIDARITY ECONOMY AND SOCIAL ENTERPRISES

The social economy is part of the national economy alongside the public sector and the market sector and is associated with the third sector. Various names are used for the third sector, in the Czech Republic the non-profit (civil) sector.

The values of the social economy and its actors are in line with the ideas of solidarity and humanism. The influence of philosophical, religious, and economic thought and the impact on the emergence and development of the foundations of the social economy have been described by Defourny, Fonteneau and Develtere (1999).

They highlight the ideological pluralism of the social economy in the 19th century (Laville, 2011), when numerous self-help associations and initiatives were inspired by different ideological currents (Defourny, Fonteneau and Develtere, 1999). They cite the ideas of the utopian socialism of Owen, King, Fourier, Saint-Simon and Proudhon or the values and social ideas of Christianity (Laville, 2011; Hart, Laville and Cattani, 2010). A favorable attitude towards the social economy was evident in some liberal thinkers. For example, Leon Walras, who was a supporter of rural societies, and John Stuart Mill came up with proposals that the wage system should be replaced by workers' associations. Joseph Alois Schumpeter had a demand for businessmen to be not only business owners but also persons responsible for change (innovations) in several ways (Schumpeter, 1976).

Contemporary European economists include Jacques Defourny (Belgium), Jean-Louis Laville (France), Carlo Borzaga (Italy) and others who combine the ideas of social, solidarity, ethical or humane economics with an emphasis on the importance of local social enterprises and social entrepreneurship (Hart, Laville and Cattani, 2010).

In Europe, the "cradle" of the social economy is France. It has a long tradition here and many French people are now actively involved in the social economy. The social economy also has a long tradition in Spain, Portugal, Italy, Sweden, the UK and other countries. Outside Europe, the social economy is also being developed in other parts of the world in the USA, Latin America, and Canada (Kearns, 2000; Steinberg, 2004).

The solidarity economy refers to an alternative economic system that prioritizes the principles of social justice, cooperation, and sustainability. The concept of the solidarity economy emerged as a response to the limitations and negative impacts of conventional capitalist systems, which often favor profit maximization and individualistic competition. The solidarity economy seeks to create a more democratic economy that values cooperation, reciprocity, and solidarity among its participants. Economic theories of social enterprise emphasize a pluralist economy (Steinberg, 2004).

According to Jean-Louis Laville (Laville, Levesque and Mendell, 2007) the solidarity economy includes activities involving clients that combine market, non-market (government subsidies and donations) and non-monetary (volunteer labour) resources. The solidarity economy is defined as a set of activities that contribute to the democratization of economies through citizen participation (Laville, Levesque and Mendell, 2007). It is a way of organizing economic activities to address inequalities and promote the well-being of individuals and communities. The solidarity economy has a dual function: to offer products and services and to create social bonds and solidarity between members of social groups, as well as solidarity between groups and society.

Typical of the solidarity economy are cooperatives in which workers collectively own and run the enterprise. These enterprises priorities democratic decision-making, fair distribution of profits and often focus on meeting the needs of the community, not just the pursuit of profit.

Social economy in the European Union

The main European social economy actor is Social Economy Europe. "The social economy is made up of a diversity of enterprises and organizations such as cooperatives, mutuals, associations, foundations and social enterprises among other forms that can be specific to each country. They are united around the values of primacy of people and the social objective over capital, democratic governance, solidarity and the reinvestment of most profits to carry out sustainable development objectives).

In the countries of the European Union are 2,8 million enterprises and organizations, 13,6 million Jobs and 8% EU GDP (SEE, 2023)."

In 2002, Social Economy Europe, adopted the Social Economy Charter, defining the identity, core values and characteristics shared by all social economy actors.

A diverse sector united by shared principles and common characteristics The legal form a social economy enterprise or organization may take varies from one Member State to another. However, the social economy is distinguished from capital-based companies by shared principles and common characteristics, in particular:

- Primacy of people and of the social objective over capital
- Democratic control by the membership
- Voluntary and open membership
- The combination of the interest of members/user and/ society (general interest)
- The defense and application of the principles of solidarity and responsibility
- Autonomous management and independence from public authorities
- Reinvestment of the essential surplus to carry out sustainable development objectives, services of interest to members or of general interest (The Social Economy Charter, 2023)

The result of the growing interest of scientists and academics is the publication *Encyclopedia of the Social and Solidarity Economy* (Yi, 2023). A Collective Work of the United Nations Inter-Agency Task Force on SSE (UNTFSSSE).²

SOCIAL ENTERPRISES – INTERNATIONAL DEFINITION

By social entrepreneurship we understand diverse activities of entities of various legal and organizational forms. Therefore, it is important to specify, define and determine characteristics of a social enterprise (Nicholls, 2010). Diversity and wide range of activities of social enterprises together with diversity of their organization types and legal forms call for the classification of social enterprises (Defourny, 2001; Nicholls, 2010; Galera and Borzaga, 2009; Ridley-Duff, 2010; Teasdale, 2012).

² "The Encyclopedia of the Social and Solidarity Economy is a comprehensive reference text that explores how the social and solidarity economy (SSE) plays a significant role in creating and developing economic activities in alternative ways. In contrast to processes involving commodification, commercialization, bu-reaucratization and corporatization, the SSE reasserts the place of ethics, social well-being and democratic decision-making in economic activities and governance. Identifying and analyzing a myriad of issues and topics associated with the SSE, the Encyclopedia broadens the knowledge base of diverse actors of the SSE, including practitioners, activists, and policymakers" (<https://www.e-elgar.com/shop/gbp/encyclopedia-of-the-social-and-solidarity-economy-9781803920917.html>).

The European concept and definition by European institutions represent an initial starting point for the Czech environment being part of the European Union. It primarily involves findings of the Belgian EMES researchers (The Emergence of Social Enterprises in Europe) and their projects of both global dimensions and impacts. The last *International Comparative Social Enterprise Models* (ICSEM) international project.

ICSEM project ran from 2013 to 2020 and involved 60 countries. The output of the project is four books that contain chapters for each participating country. The publications are: Gaiger, L. I., Nyssens, M., Wanderley, F. (eds.) *Social Enterprise in Latin America: Theory, Models and Practice*. Routledge 2019; Bidet E., Defourny, J., (eds.) *Social Enterprise in Asia*. Routledge 2019; Defourny, J., Nyssens, M. (eds.) *Social Enterprise in Western Europe Theory, Models and Practice*, Routledge 2021; Defourny, J., Nyssens, M. (eds.) *Social Enterprise in Central and Eastern Europe. Theory, Models and Practice*. Routledge 2021 (ICSEM, 2023).

The aim of the project was to create a database of social enterprise models identified by all project partners, to identify social enterprise models in an international perspective, to conduct a comparative analysis across sectors and regions, and to create a robust and reliable global typology of social enterprise models.

A unified methodology was used in the research. These are social enterprise indicators. Nine indicators were identified, and they were first presented in two subsets: a list of four economic indicators and a list of five social indicators. Defourny and Nyssens (2017) subsequently considered it more appropriate to present these nine indicators in three subsets rather than two, which made it possible to highlight forms of governance that are specific to social enterprises.

The researchers adopted the EMES approach, the three groups of indicators are as follows (Nyssens, Defourny and Adam, 2023).

Economic and entrepreneurial dimension of social enterprises

- A continuous activity producing goods and/or selling services
- A significant level of economic risk
- A minimum amount of paid work

Social dimension of social enterprises

- An explicit aim to benefit the community
- An initiative launched by a group of citizens or civil society organizations
- A limited profit distribution

Participatory governance of social enterprises

- A high degree of autonomy
- A decision-making power not based on capital ownership
- A participatory nature, which involves various parties affected by the activity

THE STRENGTHS AND OBSTACLES OF THE ADOPTION OF THE SOCIAL ENTERPRISE CONCEPT IN THE CZECH REPUBLIC

The strength of the social enterprise theme is conditioned by two main reasons: historical background for development of social economy, and the return of civil liberty and the collapse of the Communist Party after 1989.

1/ The background for development of social economy in the Czech Republic is a long and rich tradition of solidarity, mutual-help organizations, foundations, and cooperatives; such organizations have indeed existed under different forms in the country for over 100 years. Efforts to establish associations and cooperatives, which seem to constitute the “roots” of Czech social enterprises, are documented in the country at the beginning of the 19th century already. Well-known figures who formulated basic principles of economic individualism and solidarity were Kampelík, Chleborad and Engliš³ (Dohnalová, 2010).

The First Republic of Czechoslovakia, under the presidency of Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937), created a friendly environment for the development of civil organizations. The high number of associations between World War I and World War II was linked to the civil activities started in the 18th and 19th centuries and related to the Czech National Revival.

In that period, Czechoslovakia was one of the world’s ten most industrialized countries. Associations and public organisations’ growth was mainly related to the development of Czech small and medium enterprises in the second half of the 19th century; the new social class of Czech wealthy businessmen played an important role in philanthropy.

Many cooperatives were developed in every business sector at the end of the 19th century, and the period between World War I and World War II is considered as the “golden years” of Czech cooperatives. All associations, foundations and cooperatives quickly resumed their activities after World War II, but February 1948 brought about significant changes. The economy was characterized by comprehensive central planning and the abolition of private ownership of capital. The 1970s brought about a more authoritarian socialism, in which all public life was under control and no public organizations were allowed to operate. This situation persisted until the end of communism, in November 1989.

2/ The “Velvet Revolution” brought about civil liberty and the collapse of the Communist Party. This regime changeover triggered the renewal of many civil associations. The development of the civil sector after 1989 constituted the basis for the emergence of today’s social enterprises (Dohnalová et al., 2021). A wide range of new associations and cooperatives of a social type were founded. Social enterprises are created by a bottom-up initiative – These private enterprises have gained experience in social entrepreneurship from abroad and call themselves social enterprises.

The accession of the Czech Republic to the European Union in 2004 encouraged changes under the influence of European policy and made it possible to benefit from financial support from the European Structural Funds. The Ministry of Labour and Social Affairs

³ František Cyril Kampelík (1805–1872), František Ladislav Chleborad (1839–1911) and Karel Engliš (1880–1961).

of the Czech Republic offers the opportunity to submit projects for the work-integration social enterprise within the framework of employment and social inclusion policy for disadvantaged people.

The obstacles of social enterprises in the Czech Republic can be related to the following facts highlighted by Borzaga, Galera and Nogales (2008) in their analysis of the situation in post-communist countries. For example:

- government policies relying on the strength of the free market and underestimating the value of alternative organizations and enterprises, particularly regarding regional development;
- deficiencies of the legislative framework that should regulate the profit-generating activities of the third sector;
- distrust in cooperatives caused by a negative understanding of cooperatives as organizations' connected with the communist regime (even though there are cooperatives that were established before the communist era);
- high dependence of social-sector NGOs on the state;
- general lack of trust in solidarity (the concept of solidarity is understood as applying to the relationship of an individual with friends and family; the vision of economic activity is connected with individual targets rather than with possible positive effects for the entire society);
- continuing influence of the political culture of the previous regime, in which the activity of social-economy actors was limited to their members' own interests.

FACTORS INFLUENCING THE ADOPTION OF THE SOCIAL ENTERPRISE CONCEPT AND MODELS CZECH SOCIAL ENTERPRISES

Regarding the strengths and obstacles of adopting the social enterprise concept, two approaches can be identified based on the steps taken so far. Both approaches are influenced by the foreign concepts of the authors (Defourny, Fonteneau and Develtere, 1999; Dohnalová et al., 2012).

A) The first approach is consistent with the EMES definitions, which are based on the European tradition of associations, mutuals and cooperatives. The role of social enterprises is to address social and environmental problems and to measure the social impact of economic activities in each locality. Social enterprises are created through a bottom-up approach; the activity is carried out by the actors themselves. People who initiate social enterprises often have experience of social enterprises from abroad and therefore refer to their initiatives as 'social enterprises'.

Financial support from the European Social Fund, which has been allocated to projects for the creation of new social enterprises under the 'Social Economy' call. In the current programming period (2021–2027), social enterprises are supported by the European Social Fund's operational programs related to combating poverty, promoting employment, social inclusion.

Models of social enterprises are:

Civil-sector model, (associative model, entrepreneurial non-profits, commercial non-profit approach). The trading activity could simply be considered as a source of income. Civil sector social enterprises are defined as: -private, they are institutionally separate from the government, although they may receive public funding; -self-governing, they are able to manage their own activities; -non-profit, they may generate profits, but these must be put back into the core mission of the organization and cannot be distributed to the owners, members, founders or governing bodies of the organization; -voluntary, which means two things: firstly, that membership of these organizations is neither compulsory nor legally enforced and secondly, that volunteers must be involved in their operation or management. In the Czech context, the following organizations fulfil the previous conditions: - associations; - public benefit societies; - institutes; - foundations; - legal persons established by churches and religious societies.

Cooperative-sector model. This cooperative is a community of people set up to support each of its members or third parties, or to run a business. "A 'social cooperative' is a specific type of cooperative which consistently carries out charitable activities aimed at promoting social cohesion for the professional and social integration of disadvantaged people. Its main objective is to meet local needs using local resources, depending on the location of the organization and the scope of its activities. Social cooperatives operate mainly in the fields of social services and health care, education, housing, and sustainable development. Unlike all legal persons formed under the Civil Code (associations, foundations, endowments, and institutes), cooperatives cannot in practice carry out ancillary economic activities: a cooperative can only carry out the activity for which it was established.

Work-integration model. The Work-integration social enterprise (WISE) is currently the only officially defined and recognized form of social enterprise in the Czech Republic. Work-integration social enterprises are independent economic entities whose aim is the labour integration of unemployed persons who have problems to succeed on the labour market and are at risk of long-term exclusion from the labour market. The integration of these people back into society is achieved by creating new jobs and employing them.

B) The second approach places more emphasis on the role of social enterprises in promoting social change. It covers topics such as social innovation, sustainability, social responsibility and utility, business tools and market principles. The second approach is identified the American concept, it is close to the importance of entrepreneurship too which brings its own resources, especially to non-profit organizations (Alter, 2006).

The social enterprise model is:

Business-sector model. For-profit business corporations developing social responsibility programs in which social objectives play a strategic role. Business corporations are legal

entities that are primarily established for the purpose of doing business, that is, they work systematically to make a profit. Some commercial companies also contribute to social public benefit and adhere to environmental principles. This model is emerging globally because of a UN initiative – the adoption of the 17 Sustainable Development Goals by 2030. Sustainability and socially responsible business is becoming an alternative to traditional commercial business (Nicholls, 2006).

The American concept of social enterprise and the European concept of social enterprise are beginning to converge. In recent years, papers comparing the two traditions have been published and platforms for the exchange of knowledge and experience have been created (Defourny and Nyssens, 2010; Kerlin, 2006).

CONCLUSIONS

The European and American traditions, the history and roots of charities, voluntary organizations and foundations, the traditions of mutualism, cooperatives and other organized aid are important for the social and solidarity economy, for social enterprises. The social economy is now being credited with other functions, including addressing the problems of the welfare state or mitigating the effects of the current economic crisis. It is becoming an alternative to the capitalist economy.

Social enterprises carry out economic activities but differ from for-profit entities in the market sector in that they pursue social and environmental objectives simultaneously. They are private, and in a mixed economy they are in the third sector (social economy) alongside the state and the market. The solidarity economy creates the conditions for democratization of the economy, making people more visible.

In the Czech Republic, the “Velvet Revolution” and the development of civil society after 1989, as well as the opportunity to learn about foreign concepts and approaches, were the basis for the creation of contemporary social enterprises. Social enterprises are founded by bottom-up non-profit organizations or cooperatives. The accession of the Czech Republic to the European Union is associated with funding from European funds. This leads to the emergence of The Work Integration Social Enterprise model – the predominant model of social enterprise. In the Czech Republic, the use of the term social economy for the third sector is limited, the social economy is not defined by legislation, and there is no formal definition of social enterprises. The demand for the adoption of the concept of social economy and social enterprises in the Czech environment is driven not only by European initiatives, but also by domestic processes related to saving public budgets, the need to increase employment, contribute to social inclusion and to sustainable local development and regional stability (Dohnalová and Průša, 2011).

All social enterprise models respond to specific problems and needs of citizens. Under the influence of the European approach, the associative model, the cooperative model, or the WISE model and the business model influenced by the American approach, create economic and social value, and contribute to the sustainability of the economy. European

and American concepts converge on the theme of socially responsible business. The 2015 UN Summit Conclusions and the Sustainable Development Goals call for governments to foster an ecosystem for economic actors that do not only pursue economic profit but behave in a socially responsible manner. The space for a mixed economy is expanding.

References

ALTER, S. K. Social Enterprise Models and Their Mission and Money Relationships. In: NICHOLLS, A. (ed.). *Social Entrepreneurship: New Models of Sustainable Social Change*. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 205–232. ISBN 978-0-19-928387-3.

BORZAGA, C. and TORTIA, E. Social Economy Organisations in the Theory of the Firm. In: NOYA, A. and CLARENCE, E. (eds.). *The Social Economy. Building Inclusive Economies*. Paris: OECD Publishing, 2007, p. 23–60. ISBN 978-92-64-03988-9.

BORZAGA, C., GALERA, G. and NOGALES, R. (eds.). *Social Enterprise: A New Model for Poverty Reduction and Employment Generation*. Bratislava: UNDP Regional Centre for Europe and the CIS, 2008. ISBN 978-92-95042-78-0.

DEES, J. G. *The Meaning of "Social Entrepreneurship"*. Kansas City, MO: The Kauffman Center for Entrepreneurial Leadership, 1998.

DEES, J. G. and ANDERSON, B. B. Framing a Theory of Social Entrepreneurship: Building on Two Schools of Practice and Thought. In: MOSHER-WILLIAMS, R. (ed.). *Research on Social Entrepreneurship*. Washington, D.C.: Aspen Institute, 2006, p. 39–66.

DEFOURNY, J. From Third Sector to Social Enterprise. In: BORZAGA, C. and DEFOURNY, J. *The Emergence of Social Enterprise*. London: Routledge, 2001. ISBN 978-0-415-25301-7.

DEFOURNY, J. and NYSENS, M. Conception of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences. *Journal of Social Entrepreneurship*. 2010, vol. 1, no. 1, p. 32–53. ISSN 1942-0676.

DEFOURNY, J. and NYSENS, M. Mapping social enterprise models: Some evidence from the "ICSEM" project. *Social Enterprise Journal* [online]. 2017, vol. 13, no. 4, p. 318–328. ISSN 1750-8614. DOI: 10.1108/SEJ-09-2017-0049.

DEFOURNY, J., FONTENEAU, B. a DEVELTERE, P. (eds.). *L'économie sociale au Nord et au Sud*. Bruxelles: De Boeck université, 1999. ISBN 978-2-8041-3127-2.

DOHNALOVÁ, M. Sociální ekonomika. In: SKOVAJSA, M. et al. *Občanský sektor. Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-681-0.

DOHNALOVÁ, M. et al. Social Enterprise in the Czech Republic: Heritage and New Developments. In: DEFOURNY, J. and NYSSSENS, M. (eds.). *Social Enterprise in Central and Eastern Europe: Theory, Models and Practice*. London: Routledge, 2021. ISBN 978-0-367-74731-2.

DOHNALOVÁ, M. et al. *Sociální ekonomika, sociální podnikání: podnikání pro každého*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-269-3.

DOHNALOVÁ, M. a PRŮŠA, L. *Sociální ekonomika*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 978-80-7357-573-1.

GALERA, G. and BORZAGA, C. Social enterprise. An international overview of its conceptual evolution and legal implication. *Social Enterprise Journal* [online]. 2009, vol. 5, no. 3, p. 210–228. ISSN 1750-8614. DOI: 10.1108/17508610911004313.

HART, K., LAVILLE, J. L. and CATTANI, A. D. (eds.). *The Human Economy*. Cambridge: Polity Press, 2010. ISBN 978-0-7456-4979-5.

ICSEM [online]. 2023. Available from: <https://emes.net/research-projects/social-enterprise/icsem-project-home/>.

KEARNS, K. *Private Sector Strategies for Social Sector Success*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 2000. ISBN 978-0-7879-4189-5.

KERLIN, J. A. Social Enterprise in the United States and Europe: Understanding and Learning from the Differences. *Voluntas*. 2006, vol. 17, no. 3, p. 247–262. ISSN 0957-8765.

LAVILLE, J.-L. *Agir à gauche: L'économie sociale et solidaire*. Paris: Desclée de Brouwer, 2011. ISBN 978-2-220-06320-1.

LAVILLE, J.-L., LEVESQUE, B. and MENDELL, M. Diverse Approaches and Practices in Europe and Canada. In: NOYA, A. and CLARENCE, E. (eds.). *The Social Economy. Building Inclusive Economies*. Paris: OECD Publishing, 2007, p. 155–187. ISBN 978-92-64-03988-9.

NICHOLLS, A. Social Enterprise and Social Entrepreneurs. In: EDWARDS, M. (ed.). *The Oxford Handbook of Civil Society*. Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 80–92. ISBN 978-0-19-539857-1.

NICHOLLS, A. (ed.). *Social Entrepreneurship: New Model of Sustainable Social Change*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ISBN 978-0-19-928387-3.

NYSENS, M., DEFOURNY, J. and ADAM, S. A 20-Year Intellectual Journey With “Emes” through the Land of Social Enterprise. *Social Enterprise Journal* [online]. 2023, vol. 19, no. 5, p. 481–501. ISSN 1750-8614. DOI: 10.1108/SEJ-05-2023-0065.

RIDLEY-DUFF, R. Communitarian governance in social enterprises: case evidence from the Mondragon Cooperative Corporation and School Trends Ltd. *Social Enterprise Journal* [online]. 2010, vol. 6, no. 2, p. 125–145. ISSN 1750-8614. DOI: 10.1108/17508611011069266.

SEE [online]. 2023. Available from: <https://www.socialeconomy.eu.org/>.

SCHUMPETER, J. A. *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: Routledge, 1976. ISBN 978-0-415-10762-4.

STEINBERG, R. *The Economics of Nonprofit Enterprises*. Cheltenham: Elgar, 2004. ISBN 978-1-84376-036-8.

TEASDALE, S. What’s in a name? Making sense of social enterprise discourses. *Public Policy and Administration*. 2012, vol. 27, no. 2, p. 99–119. ISSN 0952-0767.

The Social Economy Charter [online]. 2023. Available from: <https://www.socialeconomy.eu.org/wp-content/uploads/2020/04/2019-updated-Social-Economy-Charter.pdf>.

YI, I. (ed.). *Encyclopedia of the Social and Solidarity Economy*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited, 2023. ISBN 978-1-80392-092-4.

Contact

doc. Marie Dohnalová, CSc.
Faculty of Humanities, Charles University
Civil Society Studies
Pátkova 2137/5, 182 00 Praha 8 – Libeň, Czech Republic
marie.dohnalova@fhs.cuni.cz

POTŘEBY VZDĚLÁVÁNÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ PŘI VÝKONU SOCIÁLNÍ PRÁCE V OBLASTI UKONČOVÁNÍ BYTOVÉ NOUZE

TRAINING NEEDS OF SOCIAL WORKERS IN SOCIAL WORK IN THE AREA OF ENDING HOUSING NEED

Magdalena Opletalová¹, Zuzana Truhlářová¹

Abstrakt

Studie se soustředí na téma potřeb vzdělávání sociálních pracovníků pracujících s lidmi v bytové nouzi. Je využita smíšená metodologie, kvalitativní část byla realizována prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníky a pracovníci, kvantitativní část představoval online dotazník vlastní konstrukce (součást širší studie), data byla získána od 227 respondentů. Cílem je deskripce představ sociálních pracovníků o vhodném dalším vzdělávání zaměřeném na podporu výkonu sociální práce při ukončování bytové nouze, jejich současná situace a potřeby v oblasti vzdělávání, kterých si pracovníci nejsou vědomi.

V závěru studie je formulována doporučení, navrhovaná řešení zahrnují potřebu komplexního vzdělávání včetně překonávání předsudků vůči lidem v bytové nouzi a podporu pravidelné supervize.

Klíčová slova

sociální práce, sociální pracovníci, ukončení bytové nouze, supervize, vzdělávání, předsudky

Abstract

The study focuses on the training needs of social workers working with people in housing need. A mixed methodology is used, the qualitative part was carried out through semi-structured interviews with social workers, the quantitative part was an online questionnaire of its own design (part of a wider study), data was collected from

¹ Katedra sociální práce, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova

227 respondents. The aim is to describe social workers' perceptions of appropriate further training aimed at supporting social work practice in ending housing need, their current situation and training needs of which they are unaware.

The study concludes with recommendations, and proposed solutions include the need for comprehensive training, including overcoming prejudices against people in housing need and supporting regular supervision.

Keywords

social work, social workers, ending housing need, supervision, education, bias

ÚVOD

Studie se zaměřuje na sociální pracovníky při výkonu sociální práce v oblasti ukončování bytové nouze. Mapuje některé aspekty jejich současné situace v ČR a hledá možnosti, jak je podpořit v oblasti vzdělávání.

Jakkoli je vzdělávání jen jedním z řady aspektů ovlivňujících ukončování bytové nouze (chybí především byty a politická vůle situaci řešit), vzhledem k velké společenské závažnosti tématu je vhodné poskytnout sociálním pracovníkům takovou podporu, aby své dovednosti a znalosti měli možnost rozšiřovat způsobem, který zvýší kvalitu jejich práce.

SOUČASNÝ STAV POZNÁNÍ

Problematika bytové nouze se významným způsobem dotýká agend státní správy a samospráv. Při ukončování bytové nouze se aktéři spoléhají na profesionální výkon sociální práce, sociální pracovníci a pracovnice² plní klíčovou roli při poskytování služeb v oblasti bydlení. Svou prací zplnomocňují ostatní, podporují rovná práva a chrání lidskou důstojnost pro všechny lidi (Zajacová, 2023), zároveň jejich pracovní podmínky patří celosvětově k nejnáročnějším ze srovnatelných profesí. (Ravalier et al., 2022)

Bydlení představuje stěžejní sociální faktor (Rolfe et al., 2020), potřeby ohrožených domácností jsou mnohočetné a komplexní. Sociální práce v této oblasti je náročná vzhledem k limitované dostupnosti bytů a absenci právního předpisu, který by definoval sociální bydlení (Kalenda, Glumbíková a Gojová, 2021). Nejisté jsou i postoje obcí (Havlíková, Hubíková a Kubalčíková, 2017). Bytová nouze znamená stav vyloučení ze standardního bydlení (Pleace, 2017). Do skupiny osob tímto jevem ohrožených jsou řazeni lidé bez střechy nad hlavou, domácnosti přebývající v azylových domech, v ubytovnách a v nevyhovujících, například přelidněných bytech. Bytová nouze má pro

² Dále jen pracovníci, ačkoli jsou míněni muži i ženy.

domácnosti, které jí trpí, silně negativní dopady. (Glumbíková et al., 2020)

V českém kontextu sociálními pracovníky nejsou jen absolventi oborů studia sociální práce, ale i právníci, speciální pedagogové a další, přičemž o oboru o sociální práce se v rámci studia dozvěděli jen málo (Baláž, 2017). Sociálním pracovníkům ukládá povinnost průběžného dalšího vzdělávání zákon o sociálních službách, pracovníci obvykle využívají kurzy akreditované MPSV, případně workshopy, konference, výcviky či stáže. Plnění této povinnosti nemusí vždy vést ke zkvalitňování výkonu práce, pokud není vhodně zaměřeno a neodpovídá potřebám, případně kvalitou.

Po ukončení svého vzdělávání mají sociální pracovníci naplnit několik desítek profesních rolí, přičemž není možné je na všechny připravit. Vzhledem k široké variabilitě profesních rolí je jasné, že vzdělatelé nemohou studenty naučit vše potřebné, o to důležitější specializační vzdělávání, které má nejčastěji právě podobu postgraduálních akreditovaných kurzů. (Matoušek a Hejnová, 2019)

Nedostatečná připravenost sociálních pracovníků na práci s lidmi v bytové nouzi upozorňují i zahraniční studie, překážky vidí v nedostatečném prostoru v rámci kvalifikačního studia a omezených příležitostech pro relevantní stáže, důsledkem jsou nejisté postoje pracovníků k úloze sociální práce v této oblasti. Bez celkového zvýšení odbornosti se mohou ti sociální pracovníci, kteří prosazují dobrou praxi, cítit izolovaní a bez podpory. (Mason, 2023)

K doporučovaným změnám patří přezkum učebních osnov tak, aby problematika bytové nouze byla zohledněna napříč vyučovanými předměty a předcházelo se stereotypizujícím představám, žádoucí je zapojit do tvorby metodických materiálů osoby s vlastní zkušeností s bytovou nouzí (Hurst, 2022).

Pro efektivní práci v této oblasti potřebují sociální pracovníci být schopni využívat specifické nástroje – například advokační kampaně a spolupráci s politiky a veřejnou správou, zmocňování osob z cílové skupiny jako sebeobhájců, porozumění problematice oprese využití vícenásobných strategií včetně využití sociálních médií. (Henwood a Aykanian, 2020)

Dle Lemieux-Cumberlege (2022) až 23 % sociálních pracovníků působících v první linii ve službách pro lidi bez domova ve Velké Británii splňuje hranici pro diagnózu PTSD. Zároveň sami pracovníci se mohou v důsledku široce rozšířených předsudků dopouštět mikroagresí vůči lidem z cílové skupiny (Gallup et al., 2022). Prožitky lidí v bytové nouzi rezonují s citlivostí pracovníků, což je důvodem pro doporučení supervize, jinak představuje osobní citlivost komplikaci pro výkon profese (Matoušek a Hejnová, 2019). Vzdělávání sociálních pracovníků by mělo zohledňovat i podporu resilience (Punová, 2019).

Pro efektivní spolupráci a podporu cílové skupiny je důležité, aby se pracovníci zbavili svých předsudků, jakkoli jsou ve společnosti zakořeněné (Gallup et al., 2022). Osoby v bytové nouzi zažívají diskriminaci často, a to i ze strany institucí, jejichž povinností by měla být jejich podpora. Mikroagrese souvisí s předsudky týkajícími se témat nízkého sociálního statusu (podlidský status), k vymýcení těchto předsudků by mělo směřovat vzdělávání, a to tak, aby sociální pracovníci dokázali identifikovat a překonat své předsudky v praxi (Torino a Sisselman-Borgia, 2020). Sociální pracovníci jsou zatíženi

řadou stereotypních přesvědčení, což vede k potřebě zajistit jim lépe zacílené vzdělávání (Budescu, Sisselman-Borgia a Torino, 2020). Diskriminace a nezáměr společnosti o prevenci, snižování a ukončování bytové nouze představují bariéru pro politickou vůli veřejné správy k realizaci politik, které by skutečně vedly k ukončení bytové nouze. Některé studie používají termín „homeismus“. (Canham et al., 2022)

ZKOUMANÁ PROBLEMATIKA A POUŽITÉ METODY

Cílem studie je zmapování některých aspektů současné situace sociálních pracovníků při ukončování bytové nouze a hledání možností, jak pracovníky a pracovnice v přímé péči podpořit v oblasti vzdělávání. Tato studie usiluje nalézt odpovědi na výzkumné otázky:

V1: Jaké jsou představy sociálních pracovníků o vhodném dalším vzdělávání zaměřeném na podporu výkonu sociální práce při ukončování bytové nouze?

V2: Jaká je současná situace sociálních pracovníků v oblasti ukončování bytové nouze z hlediska jejich dalšího vzdělávání?

Výzkum byl realizován ve dvou etapách, v první etapě proběhla tvorba kvalitativních dat, bylo realizováno 19 polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníky, které proběhly po Zoomu a byly nahrávány, výběr respondentů odpovídal potřebě získat spektrum výpovědí pracovníků s různou mírou zkušenosti a z různých krajů. Rozhovory proběhly od prosince 2021 do října 2022. Strategie tvorby vzorku – respondenti byli vybráni záměrným výběrem (Hendl, 2005), přičemž indikátorem pro výběr byla participace respondentů v procesu řešení bytové nouze na úrovni veřejné správy nebo sociálních služeb. Respondenti souhlasili s nahráváním, úryvky přímé řeči byly anonymizovány, výroky v rámci rozhovorů a odpovědi na otevřené otázky dotazníku jsou uváděny kurzívou, bez uvozovek.

Rozhovory byly přepsány, prvním krokem analýzy bylo pročitání a zapisování komentářů k materiálu, následně byly označovány jednotky textu a pojmenovávány, analytický postup byl založen na segmentování a kódování. Kódování probíhalo převážně deduktivně (Gilgun, 2015) a bylo víceúrovňové.

Na základě analýzy vycházející z rozhovorů, viz výše, byl vytvořen online dotazník, jehož respondenty byli sociální pracovníci se zkušeností s ukončováním bytové nouze. Byli osloveni všichni pracovníci, kteří pracují v projektech přímo zaměřených na ukončování bytové nouze (ve spolupráci s Agenturou pro sociální začleňování, s pracovníky systémového projektu MPSV a Platformou pro sociální bydlení), dále byl dotazník byl šířen přes skupinu na facebooku pro sociální pracovníky. Dotazník je autorský, využíval převážně uzavřené otázky, míru souhlasu s výroky respondenti vyjadřovali na pětibodové škále, slovně byly označeny krajní póly. Odpovědi nebyly povinné, aby nebyli k odpovědi nabádáni respondenti, kteří odpověď neznají nebo se jich netýká.

Několik otázek bylo otevřených, aby byly zachyceny i méně obvyklé postoje respondentů. Jakkoli tyto otázky kladou vyšší nároky na respondenta – především na ochotu a iniciativu respondenta, přinesly zajímavé odpovědi, které se nepodařilo v rozhovorech zachytit. Tyto odpovědi byly zpracovány kvalitativním přístupem (kódováním).

Sběr dat byl uzavřen na konci dubna 2022, účastnilo 227 respondentů (83 % žen, 17 %

mužů). Průměrná délka praxe respondentů byla 11 let (48 respondentů uvedlo praxi kratší než 5 let a 103 uvedlo 10 a více let, rozptyl v praxe byl značný – od začátečníků po pracovníky, kteří v oboru působí 35 let.), nejčastějším zaměstnavatelem byla obec (122 osob, 54 %), dále neziskové organizace, (93 osob, 42 %). Nominální data byla zpracována statistickou metodou ANOVA.

Prvním nástrojem analýzy dat byla analýza četností (u kategorických proměnných). Dále byly zkoumány korelace, tedy opakující se spoluvýskyt dvou jevů, měřitelná souvislost mezi proměnnými. Zároveň statistický program jako součást výstupů uvádí p – hodnotu, tedy statistickou významnost. (Novotná, Špaček, Štovičková Jantulová, 2020)

V1 je zodpovídána smíšenou výzkumnou metodou, V2 kvantitativní (vyhodnocení dotazníku).

Možným limitem studie jsou faktory, vzhledem ke kterým mohlo dojít ke zkreslení dat, například sociální desirabilita. Dalším možným limitem je nepochopení otázky či náhodné chyby při vyplňování dotazníku.

VÝSLEDKY

Jako vhodné další vzdělávání respondenti doporučovali změny v rámci celoživotního vzdělávání (*sociální pracovníci si určitě zaslouží standardizované povinné postgraduální vzdělávání typu zdravotníků*) a sdílení dobré praxe (člověk po škole potřebuje, aby mu to někdo ukazoval). Dále byly opakovaně zmiňovány kurzy krizové intervence, motivační rozhovory, terapeutické výcviky a dlouhodobé stáže, včetně zahraničních.

Ohledně akreditovaných kurzů a výcviků byla zmiňována jejich finanční dostupnost (*to je hodně o zpřístupnění těch kurzů, které jsou dlouhodobější, sebezkušenostnější a nějaké finanční podpory pro organizace, aby to těm lidem mohly zaplatit*) a možnost studijního volna pro účely vzdělávání (*chybí finanční, časové a podpůrné nástroje v tom, aby sociální pracovník si to mohl dovolit*). Volno na vzdělávání výrazně souvisí s tím, že pracovníci upřednostňují dlouhodobější vzdělávání před jednodenními kurzy.

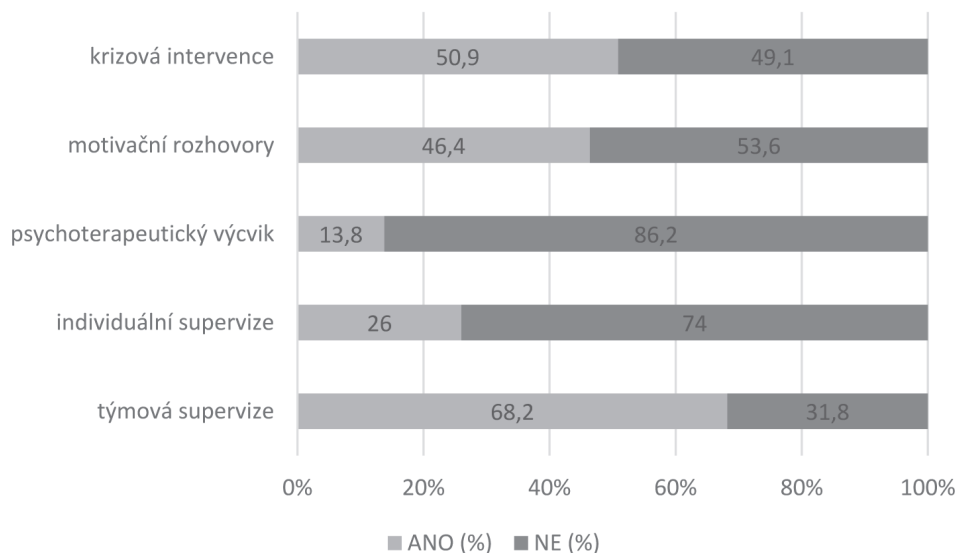
Dvě třetiny respondentů odpovědělo kladně na otázku **Příspělo by další vzdělávání ke kvalitnějšímu výkonu další práce?** a v rámci otevřené otázky uváděli jako žádoucí možnosti vzdělávání oblast relaxace a podporu resilience, práci s traumatem, dluhovou problematiku, novinky v dávkovém systému, individuální plánování, CARE, psychiatrické minimum, přístup Recovery, Open Dialogue, kritické teorie sociální práce a prevenci vyhoření. Respondenti upřednostňují kurzy realizované tváří v tvář před e-learningem (*musíme dávat přednost e-learningu, ale nemáme na to klid – musíme být k dispozici vedení a u toho sledujeme školení... dost to ruší*).

Část respondentů kritizovala úroveň akreditovaných kurzů (*potřebujeme skutečné výcviky, ne jednodenní nesmyslná školení, která se stále opakují dokola...*). Další vyjádřili nesouhlas s potřebou vzdělávání, například *Myslím, že jsem dostatečně vzdělaná vzhledem k letité praxi, ke vzdělání a účasti na desítkách školení*.

Byla zmiňována potřeba seznámit se s modelem Housing First, destigmatizační školení a větší důraz na výuku etiky. Z výpovědí čisti respondentů vyplynulo, že tento model vůbec neznají (*nemůžeme dávat do bytů klienty bez kompetencí*).

Současnou situaci sociálních pracovníků v oblasti ukončování bytové nouze z hlediska upřednostňovaných typů vzdělávání identifikovaných v rozhovorech ukazuje graf 1.

Graf 1 Absolvované vzdělání sociálních pracovníků v rámci ukončování bytové nouze

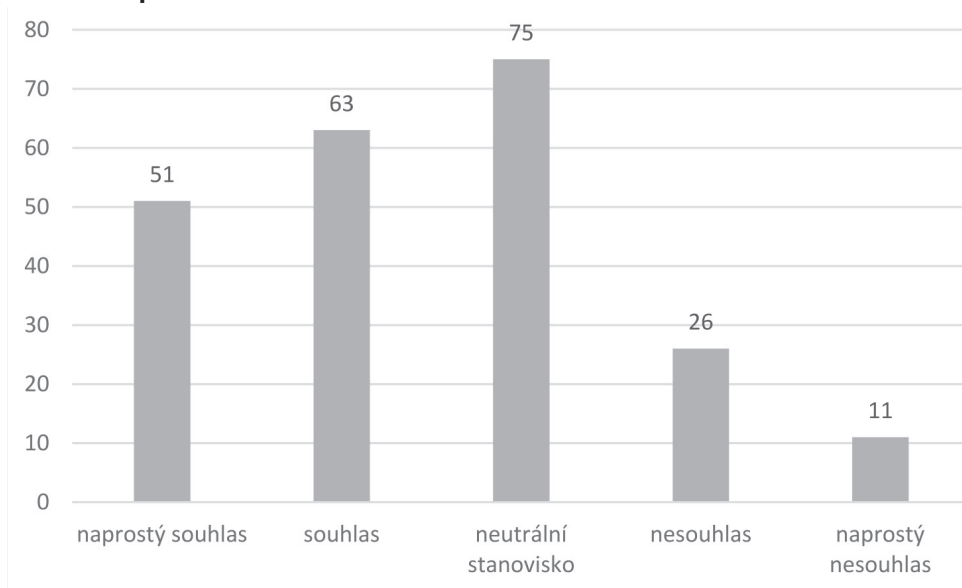

Zdroj: vlastní

Byl použit chí-kvadrát test nezávislosti, který identifikoval středně silnou statisticky významnou souvislost ($p < .0005$) mezi zaměstnavatelem pracovníka a celkovým absolvovaným vzděláváním (po jednom bodu za krizovou intervenci, motivační rozhovory, psychoterapeutický výcvik a týmovou supervizi), přičemž pracovníci NNO měli v průměru více absolvovaného vzdělávání z uvedených možností oproti pracovníkům obcí (2,8 bodu za vzdělávání u pracovníků neziskových organizací, pracovníci obcí 2,2 bodu).

Činnost sociálních pracovníků v oblasti ukončování bytové nouze, a to nejen na obecních úřadech, by měla směřovat jak k přímé práci s klienty, tak k působení na obecní úřad a samosprávu (viz Havlíková, Hubíková a Kubalčíková, 2017), proto byla do dotazníkového šetření zařazeno vyjádření k výroku **Úkolem sociálního pracovníka je jak případová práce, tak změna prostředí a reformní politická aktivita**. Tohoto úkolu si tedy vůbec není vědoma zhruba šestina respondentů.

Graf 2 Úkolem sociálního pracovníka je jak případová práce, tak změna prostředí a reformní politická aktivita

Zdroj: vlastní

V rozhovorech zaznívalo, že úspěšnost ukončování bytové nouze je závislá na politických rozhodnutích, proto byl do dotazníku zařazen výrok **Vnímám podporu ze strany politiků.** S výrokem souhlasilo 6 % respondentů a nesouhlasilo 68 %, se středně silnou statistickou významností vnímají podporu spíše muži.

Na otevřenou otázku **Co byste doporučil/a pro zkvalitnění sociální práce v sociálním bydlení?** z odpovědí některých respondentů vyplynula neznalost modelů ukončování bytové nouze (*Potřebujeme možnost propustného sociálního bydlení dle kompetencí klientů, Potřebujeme propojení s podporou zaměstnanosti*), případně předsudky vůči cílové skupině (*Potřeba je změna politiky sociálního bydlení v tom smyslu, aby se přestalo podporovat toliko sociálně nepřizpůsobených obyvatel; Necpat hlava nehlava klienty do bytu*), v odpovědích se neobjevil rozměr práce v mezo a makrosystému, například advokační kampaně nebo zmocňování osob z cílové skupiny.

Výkon sociální práce v oblasti ukončování bytové nouze je pro sociální pracovníky velmi náročný, a to především z důvodu systémových překážek (absence vhodné legislativy, nedostatek dostupných bytů). Přesto 96 % respondentů odpovědělo, že je práce baví.

DISKUSE

Z výzkumu vyplynulo, že představy sociálních pracovníků o vhodném dalším vzdělávání zaměřeném na podporu výkonu sociální práce při ukončování bytové nouze jsou převážně zaměřeny na mikropraxi, zatímco zahraniční zdroje uvádí, že sociální pracovníci v praxi ukončování bytové nouze potřebují pro svou práci dovednost využívat nouze specifické nástroje, jako jsou advokační kampaně a spolupráce s veřejnou správou (Henwood a Aykanian, 2020). Vzdělávání v této oblasti se mezi požadovanými typy vzdělávání neobjevily, tento typ vzdělávání a tyto potřeby nebyly žádány. Jakkoli byla opakovaně zmiňována potřeba systémové změny, respondenti nezmiňovali možnost své aktivní účasti (naopak, *my nejsme aktivisti, my děláme svou práci*).

Hurst (2022), doporučuje zapojit osoby s osobní zkušeností s bytovou nouzí do vzdělávání, v rámci tohoto výzkumu byla doporučována pro zkvalitnění práce především vyšší zapojení peer pracovníků (*nesmíme se bát zapojovat peery*).

Jakkoli je dlouhodobě známo, že se vícestupňové modely bydlení neosvědčily a lidé v bytové nouzi potřebují především byty (Přádová, 2019; Snopek a Matoušek, 2014), výpovědi některých respondentů svědčí o tom, že s touto skutečností nejsou seznámeni, viz například *Chybí nám v obci prostupné bydlení*. Tento typ odpovědí nebyl zaznamenán v rozhovorech, což může souviset se sociální desirabilitou. Jako jedna z bariér ukončování bytové nouze byla uváděna diskriminace, poptávka po vzdělávání v oblasti překonávání předsudků byla v rámci této studie minimální možnou souvislost lze hledat ve vlastních postojích sociálních pracovníků (Zufferey, 2017). Stigmatizující postoje se v dotaznících objevovaly (*zaměřit se na lidi co pomoc CHTĚJÍ a nevyhledávat lidi, kteří si svou situaci zvolili*).

Postojové a vztahové kompetence pracovníků, včetně hodnotové orientace představují významnou součást předpokladů pro úspěšný výkon profese (Matoušek a Hejnová, 2019). Z vyjádření řady respondentů vyplývalo, že chtějí ukončovat bytovou nouzi (*já chápu, že je to úplně zásadní úkol*) a chtějí využívat moderní metody práce (*chci, aby moje práce byla inovativní a cool*).

Některé studie uvádí posun profese, kdy v minulosti byla sociální práce v čele intervencí proti bytové nouzi, zatímco během posledních zhruba 30 let se pracovníci více zaměřují na intervence v rámci mikropraxe. I tento posun vede k růstu makroproblémů, jako je chudoba a bytová nouze (Ortiz a Lowe, 2020). V rámci tohoto výzkumu respondenti uváděli své potřeby pouze v rámci terapeutického paradigmatu a vzdělávání nedávali do souvislosti s možností osvojit si kompetence pro komunikaci s veřejnou správou a reformní aktivitou.

Respondenti tohoto výzkumu se k frustraci z nemožnosti ukončit bytovou nouzi vyjadřovali opakovaně (potřebujeme komplet vyměnit politickou reprezentaci, jinak nám nepomůže nic). Na možnou frustraci pracovníků, kdy navzdory známým principům tohoto ukončování přetrvává nedostatek dostupného bydlení, neefektivní spolupráce aktérů, a především nedostatek politické podpory, upozorňuje Mackie, Johnsen a Wood (2019). Potřebu pracovat na své resilienci dotazníkové šetření zachytilo, tuto potřebu uvádí i Punová (2019).

Dalším zjištěním bylo, že současná situace sociálních pracovníků v oblasti ukončování bytové nouze z hlediska jejich dalšího vzdělávání je obdobná u pracovníků působících na obecních úřadech i v neziskovém sektoru, ovšem pracovníci působící v sociálních službách skutečně absolvovali více z uvedených možností vzdělávání oproti pracovníkům obcí. Havlíková, Hubíková a Kubalčíková (2017) uvádí, že vzdělávání v této oblasti je vesměs nahodilé a nesystematické. Respondenti této studie navíc uvádí nízkou kvalitu stále se opakujících akreditovaných kurzů.

ZÁVĚR

Tato studie hledala odpověď na otázku, jaké jsou představy sociálních pracovníků o vhodném dalším vzdělávání zaměřeném na podporu výkonu sociální práce při ukončování bytové nouze. V rámci odpovědi je nezbytné nejprve uvést, že dle výsledků výzkumu by vzdělávání bylo neefektivnější cílit na jiné aktéry ukončování bytové nouze, ideálně tak, aby byli vzdělávání především voleni zástupci veřejné správy, kteří rozhodují o legislativě a o hospodaření na úrovni obcí a krajů. Respondenti ale svou potřebu umět vést kampaně a vzdělávat další aktéry neuvádějí a zaměřují se na mikropraxi.

Vzdělávací potřeby sociálních pracovníků v této oblasti jsou mnohočetné, přičemž je nelze pokrýt informativní frontální výukou ani jednorázovými kurzy, poptáváno je především dlouhodobé vzdělávání, které je finančně i časově náročné. Byly identifikovány i vzdělávací potřeby, kterých si respondenti nejsou vědomi (například neznalost principů efektivního ukončování bytové nouze), případně vědomi v omezené míře (předsudky sociálních pracovníků).

V rámci deskripce současné situace sociálních v oblasti ukončování bytové nouze z hlediska jejich dalšího vzdělávání bylo zjištěno, že nejžádanější vzdělávání, tedy psychoterapeutický výcvik, absolvovala nejmenší část respondentů (sedmina). Zároveň pravidelnou týmovou supervizi má k dispozici jen dvě třetiny respondentů, především působících v neziskových organizacích, což je v takto náročné a rizikové v oblasti, kde pracovníci denně čelí řadě výzev.

Doporučení pro rozvoj vzdělávání sociálních pracovníků:

1. vzdělávání přímo zaměřené na ukončování bytové nouze včetně specifických nástrojů,
2. prevence předsudků a práce s nimi,
3. vzdělávání zaměřené na podporu resilience,
4. klid na studium, podpora zaměstnavatele,
5. výběr kvalitních lektorů,
6. podpora pravidelné supervize.

Jako vhodná implikace pro obce a sociální služby se jeví doporučení nešetřit na nepravých místech a zajistit pracovníkům přímé péče pravidelnou supervizi. Při podpoře dalších vzdělávacích potřeb hledat možnosti podpory dlouhodobého vzdělávání typu výcviků a rovněž podporovat vzdělávání pracovníků i v oblastech, ve kterých si svých vzdělávacích potřeb nejsou vědomi. Mikroagrese v důsledku předsudků snižuje efektivitu podpory.

Bytovou nouzi nelze ukončit bez spolupráce dalších aktérů, především z oblasti státní správy a samospráv. Polovina sociálních pracovníků v oblasti ukončování bytové nouze si toho je vědoma. Autorky tohoto textu se domnívají, že pro sociální pracovníky by bylo klíčové vzdělávat se v oblasti takových kompetencí, které by jim pomohly aktivity směřované ke stakeholderům v oblasti veřejné správy. Sociální pracovníci potřebují být schopni prakticky využívat advokační kampaně a zmocňovat osoby v bytové nouzi jako sebeobhájce. Ukončení bytové nouze představuje významný společenský úkol, pokud plynou veřejné finance do služeb pro lidi v bytové nouzi, měla by práce v této oblasti být kvalitní.

SUMMARY

This study sought to answer the question of social workers' perceptions of appropriate further training aimed at supporting social work practice in ending housing need. First of all it is necessary to mention that training would be most effectively targeted at other stakeholders, mostly politicians.

The training needs are multiple, and the demand is mainly for long-term training, which is both costly and time-consuming. Educational needs were also identified in the field in which respondents are not aware (e.g., ignorance of the principles of effective ending housing need) or (bias of social workers).

Recommendations for the development of social work education:

1. training directly focused on ending housing need, including specific tools,
2. prevention of and work with prejudice,
3. training to promote resilience,
4. peace of mind for studies, employer support,
5. selection of quality trainers,
6. support for regular supervision.

Literatura

BALÁŽ, R. *Faktory procesu dosahování oborových zájmů v konstrukcích sociálních pracovníků*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií: 2017. Vedoucí práce L. MUSIL.

BUDESCU, M., SISSELMAN-BORGIA, A. and TORINO, G. C. An Experimental Approach to Assessing the Attitudes of Social Service and Healthcare Employees toward the Homeless. *Journal of Social Service Research* [online]. 2020, vol. 47, no. 2, p. 245–255. [cit. 6. 7. 2023]. ISSN 1540-7314. DOI: 10.1080/01488376.2020.1745350.

CANHAM, S. L. et al. Understanding discrimination towards persons experiencing homelessness: A scoping review protocol. *BMJ Open* [online]. 2022, vol. 12, no. 12. [cit. 2. 8. 2023]. ISSN 2044-6055. DOI: 10.1136/bmjopen-2022-066522.

GALLUP, D. et al. Shifting social worker attitudes toward homelessness: an MSW training program evaluation. *Journal of Social Distress and Homelessness* [online]. 2023, vol. 32, no. 2, p. 324–329. [cit. 6. 7. 2023]. ISSN 1573-658X. DOI: 10.1080/10530789.2022.2061238.

GILGUN, J. F. Beyond Description to Interpretation and Theory in Qualitative Social Work Research. *Qualitative Social Work*. 2015, vol. 14, no. 6, p. 741–752. ISSN 1473-3250.

GLUMBÍKOVÁ, K. et al. Výzkumná zpráva B: vyhodnocení podpory systémového projektu MPSV a formulace doporučení pro MPSV, případně jiné státní orgány pro další poskytování podpory prostřednictvím systémových projektů. Ostrava: Ostravská univerzita, Fakulta sociálních studií, 2020.

HAVLÍKOVÁ, J., HUBÍKOVÁ, O. a KUBALČÍKOVÁ, K. Vzdělávací potřeby sociálních pracovníků obecních úřadů ve vztahu k zajišťování bydlení. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2017. ISBN 978-80-7416-312-8.

HENDL, J. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. ISBN 978-80-7367-485-4.

HENWOOD, B. F. and AYKANIAN, A. Advancing Social Work Education to Meet the Grand Challenge of Ending Homelessness. *Journal of Social Work Education* [online]. 2020, vol. 56, no. sup1, p. 1–3. [cit. 2. 8. 2023]. ISSN 2163-5811. DOI: 10.1080/10437797.2020.1744417.

HURST, G. *Could universities do more to end homelessness?* [online]. Oxford: Higher Education Policy Institute, 2022. [cit. 3. 10. 2023]. ISBN 978-1-908240-95-8. Available from: <https://www.hepi.ac.uk/wp-content/uploads/2022/07/Could-universities-do-more-to-end-homelessness.pdf>.

KALENDA, S., GLUMBÍKOVÁ, K. a GOJOVÁ, A. Děti v bytové nouzi aneb O dopadech nestability bydlení. Ostrava: Ostravská univerzita, Fakulta sociálních studií, 2021. ISBN 978-80-7599-219-2.

LEMIEUX-CUMBERLEGE, A. Posttraumatic stress disorder, secondary traumatic stress, and burnout in frontline workers in homelessness services: risk and protective factors. *Journal of Social Distress and the Homeless* [online]. 2022. [cit. 2. 8. 2023]. ISSN 1573-658X. DOI: 10.1080/10530789.2023.2191405.

MACKIE, P., JOHNSEN, S. and WOOD, J. Ending Street Homelessness: What Works and Why We Don't Do It. *European Journal of Homelessness* [online]. 2019, vol. 13, no. 1, p. 49–60. [cit. 5. 5. 2023]. ISSN 2030-3106. Available from: <https://www.feantsaresearch.org/download/mackie7426569441760860449.pdf>.

MASON, K. *Homelessness and social work education* [webinář]. London: King's College London, NIHR Policy Research Unit in Health and Social Care Workforce, 2023. [cit. 6. 7. 2023]. Available from: <https://www.kcl.ac.uk/news/homelessness-and-social-work-education>.

MATOUŠEK, O. a HEJNOVÁ, K. Profesiogram jako podklad pro konstrukci vzdělávacích programů. *Sociální Práce/Sociálna Práca/Czech & Slovak Social Work*. 2019, roč. 19, č. 2, s. 106–117. ISSN 1805-885X.

NOVOTNÁ, H., ŠPAČEK, O. a ŠTOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ, M. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, 2020. ISBN 978-80-7571-025-3.

ORTIZ, A. R. and LOWE, M. K. *Working with the homeless population: An exploratory study of graduate social work student's confidence and willingness* [online]. San Bernardino: California State University, School of Social Work: 2020. Vedoucí práce J. RIGUAD a A. BARRAGÁN. [cit. 8. 8. 2023]. Available from: <https://scholarworks.lib.csusb.edu/etd/1019>.

PLEACE, N. *Evropská příručka Bydlení především*. Praha: Úřad vlády ČR – Sekce pro lidská práva, 2017. ISBN 978-80-7440-159-6.

PŘÁDOVÁ, K. Aktivizace a resocializace osob v sociální nouzi. *Sociální Práce/Sociálna Práca/Czech & Slovak Social Work*. 2019, roč. 19, č. 6, s. 21–39. ISSN 1805-885X.

PUNOVÁ, M. Posilování odolnosti v praktickém vzdělávání studentů sociální práce. *Sociální Práce/Sociálna Práca/Czech & Slovak Social Work*. 2019, roč. 19, č. 2, s. 5–20. ISSN 1805-885X.

RAVALIER, J. et al. Global social work working conditions and wellbeing. *International Social Work* [online]. 2022, vol. 65, no. 6, p. 1078–1094. [cit. 5. 6. 2023]. ISSN 1461-7234. DOI: 10.1177/00208728221112731.

ROLFE, S. et al. Housing as a social determinant of health and wellbeing: developing an empirically-informed realist theoretical framework. *BMC Public Health* [online]. 2020, vol. 20. [cit. 3. 4. 2023]. ISSN 1471-2458. DOI: 10.1186/s12889-020-09224-0.

SNOPEK, J. a MATOUŠEK, R. *Prostupné bydlení – Metodika*. Praha: Úřad vlády ČR – Odbor pro sociální začleňování (Agentura), 2014. ISBN 978-80-7440-113-8.

TORINO, G. C. and SISSELMAN-BORGIA, A. G. Homeless Microaggressions: Implications for Education, Research, and Practice. In: SPENCER, M. S. (ed.). *Microaggressions and Social Work Research, Practice and Education*. Abingdon: Routledge, 2020, p. 154–166. ISBN 978-0-429-46053-1.

ZAJACOVÁ, M. *Sociální práce jako profese v České republice*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta: 2023. Vedoucí práce K. ŠÁMALOVÁ.

ZUFFEREY, C. *Homelessness and Social Work. An intersectional approach*. Abingdon: Routledge, 2017. ISBN 978-1-138-85877-0.

Kontakt

Mgr. et Mgr. Magdalena Opletalová
Filozofická fakulta, Univerzita Karlova
Katedra sociální práce
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1, Česká republika
opletalova.magdalena@fokus-praha.cz

Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph.D.
Filozofická fakulta, Univerzita Karlova
Katedra sociální práce
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1, Česká republika
zuzana.truhlarova@ff.cuni.cz

30 LET VÝVOJE SOCIÁLNÍCH SLUŽEB V ČR A JAK DÁL?

30 YEARS OF DEVELOPMENT OF SOCIAL SERVICES IN THE CZECH REPUBLIC AND WHAT TO DO NEXT?

Ladislav Průša¹

Abstrakt

Počátkem letošního roku uplynulo 30 let od okamžiku, kdy vznikla samostatná Česká republika. Tato skutečnost je příležitostí k tomu stručně zhodnotit změny, k nimž došlo v tomto období v oblasti sociálních služeb a na tomto základě následně nastínit, jakým směrem se mohou sociální služby v následujících letech vyvíjet a jaké výzvy před nimi stojí.

Klíčová slova

sociální služby, financování sociálních služeb, organizace sociálních služeb

Abstract

At the beginning of this year, 30 years have passed since the independent Czech Republic was established. This fact is an opportunity to briefly evaluate the changes that took place in the field of social services during this period and, on this basis, to subsequently outline the direction in which social services may develop in the coming years and what challenges they face.

Keywords

social services, financing of social services, organization of social services

¹ Ústav veřejné správy a sociální politiky, Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě

ÚVOD

Letos uplynulo 30 let od chvíle, kdy se Česká republika a Slovensko po volbách v červnu 1992 rozdělily a vydaly se budovat samostatné ekonomické a sociální systémy. Tato skutečnost je příležitostí poohlédnout se za tím, co se v uplynulých letech v jednotlivých oblastech změnilo, co se podařilo realizovat, kde se staly chyby a které původní záměry nebyly realizovány. Jak lze zhodnotit toto období z hlediska vývoje sociálních služeb?

1. Vývoj sociálních služeb po r. 1990

Od počátku 90. let byly postupně uváděny do života nové principy poskytování sociálních služeb, které jsou běžně uplatňovány v sociálních systémech vyspělých evropských zemí. Jedná se o tyto principy:

- demonopolizace sociálních služeb,
- decentralizace státní sociální správy,
- demokratizace sociální správy,
- pluralizace financování sociálních služeb,
- změna postavení člověka při poskytování sociálních služeb,
- pluralizace forem poskytování sociálních služeb,
- přiměřenost sociální pomoci sociální potřebě,
- personifikace sociální pomoci,
- profesionalizace sociální pomoci (Tomeš, 1991).

Jako jedno z prvních opatření v sociální oblasti byl již v 1. pololetí r. 1990 v rámci novelizace zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, umožněn přístup k realizaci sociálních služeb i obcím, městům a nestátním neziskovým organizacím, což výrazně přispělo k rozvoji nových forem a nových typů sociálních služeb. Začaly vznikat např. domy na půl cesty, centra denních služeb, pracoviště rané péče nebo zařízení pro krizovou pomoc. Přestože tyto typy sociálních služeb nebyly nijak legislativně upraveny, stát jejich vznik a jejich činnost respektoval a již od počátku 90. let jim na jejich činnost poskytoval dotace ze státního rozpočtu.

V souvislosti se společensko-politickými změnami na přelomu 80. a 90. let byly na řadu objektů, v nichž byly sociální služby poskytovány, uplatněny na počátku 90. let restituční nároky, což si vyžádalo nahradit tyto objekty výstavbou nových moderních zařízení. Tento krok přispěl k tomu, že alespoň část starých – pro účely poskytování sociálních služeb v naprosté většině nevyhovujících – objektů byla nahrazena novými moderními zařízeními. Např. v r. 1995 bylo z celkového počtu 290 domovů důchodců umístěno 40,7 % z nich v objektech, které byly postaveny do r. 1900, přičemž 9,7 % z celkového počtu bylo umístěno v objektech postavených do r. 1700 (MPSV, 1997b).

Sociálním službám byla věnována pozornost i při přípravě základního koncepčního dokumentu – Scénáře sociální reformy, který nastínil základní kroky transformace v této oblasti. Prioritním úkolem přitom byla konstrukce záchranné sociální sítě, jejímž základním cílem byla ochrana širokých vrstev obyvatelstva před dopady ekonomické transformace v zájmu zabezpečení její sociální průchodnosti. V oblasti sociálních služeb měla záchranná

sociální síť poskytnout sociální zajištění starým a invalidním občanům, byla přijata zásada, že „ústavní sociální péče na standardní úrovni bude v případě nezbytnosti po vyčerpání možností mimoústavní péče dostupná finančně všem potřebným občanům bez ohledu na jejich příjmovou situaci a že jim po úhradě nákladů za státní ústavní péči zůstane stanovený minimální zůstatek příjmu, který se bude s růstem životních nákladů valorizovat. Diferenciace takové náhrady může nastat v případě, že uživatel služby zvolí vyšší kvalitu či rozsah péče“ (Průša, 2017a).

Přestože již na jaře 1995 předložila vláda Poslanecké sněmovně Parlamentu k projednání návrh zásad zákona o sociální pomoci (MPSV, 1995), návrh zákona o sociální pomoci vláda následně neprojednávala, neboť – na rozdíl od v zásadách proklamovaných řešení – vzbudil množství kritiky v řadách odborné i zájmové veřejnosti. Na základě kritické odezvy především z řad poskytovatelů sociálních služeb dostalo MPSV za úkol vypracovat nový model financování sociálních služeb (MPSV, 1997b), který byl následně zapracován do návrhu věcného záměru zákona o sociální pomoci (MPSV, 1997a). Tento návrh vláda v únoru r. 1998 schválila. Po nástupu sociálně demokratické vlády však bylo na počátku r. 1999 rozhodnuto přehodnotit tento systém a v zájmu zajištění ochrany uživatele sociálních služeb eliminovat jeho největší rizika (dostatečná dostupnost sociálních služeb, vytvoření nástrojů státu pro ovlivňování jejich dalšího vývoje). Současně bylo rozhodnuto, že jednotlivé formy sociální pomoci budou i nadále upravovány samostatnými právními předpisy tak, jak tomu bylo od počátku 90. let.

Významný posun v přípravě nové právní úpravy přineslo přijetí tzv. Bílé knihy v sociálních službách, která charakterizovala základní principy poskytování sociálních služeb. Na základě hlavních vývojových trendů rozvoje sociálních služeb v evropských zemích (Council of Europe, 1999) zde byly definovány základní principy rozvoje tohoto systému sociální ochrany obyvatelstva. K nim patří:

- nezávislost a autonomie pro uživatele služeb – nikoli jejich závislost,
- začlenění a integrace – nikoli sociální vyloučení,
- respektování potřeb – služba je určována individuálními potřebami a potřebami společnosti, neexistuje model, který by vyhovoval všem,
- partnerství – pracovat společně, nikoli odděleně,
- kvalita – záruka kvality poskytuje ochranu zranitelným lidem,
- rovnost bez diskriminace,
- standardy národní, rozhodování na místě (MPSV, 2000).

V obecné rovině tak byly vymezeny tyto cíle transformace sociálních služeb. Podle nich měl být koncipován takový systém, který:

- bude respektovat důstojnost uživatelů, podporovat jejich nezávislost a zvyšovat jejich společenskou a ekonomickou participaci,
- zajistí, že uživatelé budou chráněni proti nízké úrovni sociálních služeb,
- umožní žít uživatelům bezpečným, plným a pokud možno normálním životem v jejich vlastním domově, kdykoliv je to proveditelné,
- zajistí, aby zranitelné skupiny uživatelů byly chráněny před citovým, fyzickým, sexuálním zneužíváním a nedbalostí, a to jak v přirozeném prostředí, tak v institucích,

- zajistí, aby uživatelům sociálních služeb v produktivním věku byly poskytovány tyto služby způsobem, který maximalizuje jejich možnost i schopnost nastoupit do zaměstnání, zůstat v něm nebo se do něj vrátit,
- včasným rozpoznáním potřeb obcí, měst a regionů a zabezpečením odpovídajících služeb je bude chránit a tím předcházet sociálnímu vyloučení jednotlivých osob nebo skupin,
- bude svým působením napomáhat k odstranění znevýhodnění jednotlivců nebo skupin a podporovat jejich zapojení do života komunity,
- bude maximalizovat prospěšnost služeb pro uživatele vytvořením dostatečně pestré a dostupné nabídky a umožněním volby, která bude reagovat na individuální potřeby a okolnosti (Průša, 2017a).

Koncem 90. let byl poprvé zaznamenán pokus o zavedení víceletého financování sociálních služeb tak, aby především poskytovatelé z řad nestátních neziskových organizací získali vyšší jistotu financování a poskytování svých služeb. Protože by ale zavedení víceletého financování vyžadovalo změnu rozpočtových pravidel, byla tato snaha ze strany ministerstva financí odmítnuta. Nepochota ministerstva financí zavést víceleté financování sociálních služeb vedla ministerstvo práce a sociálních věcí k vytvoření nového modelu financování sociálních služeb pro nestátní neziskové organizace. Protože podle platných předpisů o financování aktivit nestátních neziskových organizací bylo podle rozpočtových pravidel možno poskytovat dotace pouze na jeden rok, byl do praxe zaveden takový model, na jehož základě výše dotace ve stávajícím roce – při splnění všech legislativních podmínek – nemohla být nižší než 90 % dotace v roce předchozím, přičemž její maximální výše byla stanovena na úrovni 115 % loňské dotace. Tento přístup výrazně posílil jistoty poskytovatelů sociálních služeb z řad nestátních neziskových organizací a přispěl k jejich dalšímu rozvoji i na počátku tohoto tisíciletí (Průša, 2022b).

Koncem 90. let se rovněž v rámci diskusí o podobě nového systému sociálních služeb začalo diskutovat o vhodnosti převzetí zkušeností z Velké Británie. Byla snaha prosadit britský systém jejich financování, který je založen na existenci tří dotačních programů – programu na zajištění provozu existující sítě sociálních služeb, programu na zajištění rozvoje sítě těchto služeb a programu na ověření možností koncipování nových forem poskytování sociálních služeb. Vzhledem k tomu, že na rozdíl od českých zemí mají dotace v britském systému financování zcela jiný charakter, byly myšlenky na zavedení tohoto systému financování rychle opuštěny a znovu se obrátila pozornost na zavedení příspěvku na péči jako nové sociální dávky, která by měla přispět občanovi k zajištění potřebných sociálních služeb.

V rámci společného česko-britského projektu byly realizovány aktivity, které byly zaměřeny na testování úrovně kvality poskytovaných sociálních služeb a na vytváření prostoru pro její zvyšování. Důraz byl položen na ověření možností praktického použití standardů kvality sociálních služeb, na ověření možností registrace poskytovatelů sociálních služeb a na vyškolení odborníků, kteří mohou oba uvedené procesy provádět a před nabytím účinnosti navrhovaného zákona tak vytvořit kapacitu pro realizaci kontroly kvality poskytování služeb. Pozornost byla rovněž soustředěna na tvorbu procesu vzniku komunitního plánu sociálních služeb na místní úrovni, který měl být základním

předpokladem efektivního poskytování sociálních služeb v regionu (Průša, 2022a).

Role samosprávných orgánů při poskytování sociálních služeb se výrazně zvýšila od r. 2003, kdy v souvislosti s realizací II. fáze reformy veřejné správy byly zřizovatelské kompetence k zařízením sociální péče převedeny z rušených okresních úřadů na kraje do jejich samosprávné působnosti. Tento krok sice výrazně přispěl k odstátění sociálních služeb, základní záměr reformy veřejné správy – přiblížení veřejných služeb občanům – však v této oblasti nebyl naplněn. Základní příčinou této skutečnosti je fakt, že ministerstvo financí neposkytlo městům a obcím garance za zachování finanční participace státu při financování sociálních služeb, a proto byla naprostá většina sociálních zařízení převedena nikoli na jednotlivé obce a města tak, jak se původně předpokládalo, ale na krajské úřady (Průša, 2003).

Návrh věcného záměru zákona o sociálních službách vláda projednala až na podzim r. 2004, samotný zákon byl přijat Poslaneckou sněmovnou Parlamentu na počátku roku 2006 s tím, že nová právní úprava vstoupila v platnost 1. ledna 2007 (Průša, 2017a).

Přijetí zákona o sociálních službách tak znamenalo zlom v jejich dosavadním vývoji a poskytovatelé sociálních služeb a jejich střešní organizace – zejména Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR – byli nuceni každoročně prakticky již od půlky roku jednat s vládou o navýšení objemu dotací na poskytované sociální služby. Ukazuje se, že v průběhu přípravy zákona byla zcela podceněna otázka jejich financování, důraz byl položen na precizaci otázek registrace poskytovatelů sociálních služeb, na zavedení standardů kvality jejich poskytování a na zajištění systému jejich kontroly prostřednictvím inspekci.

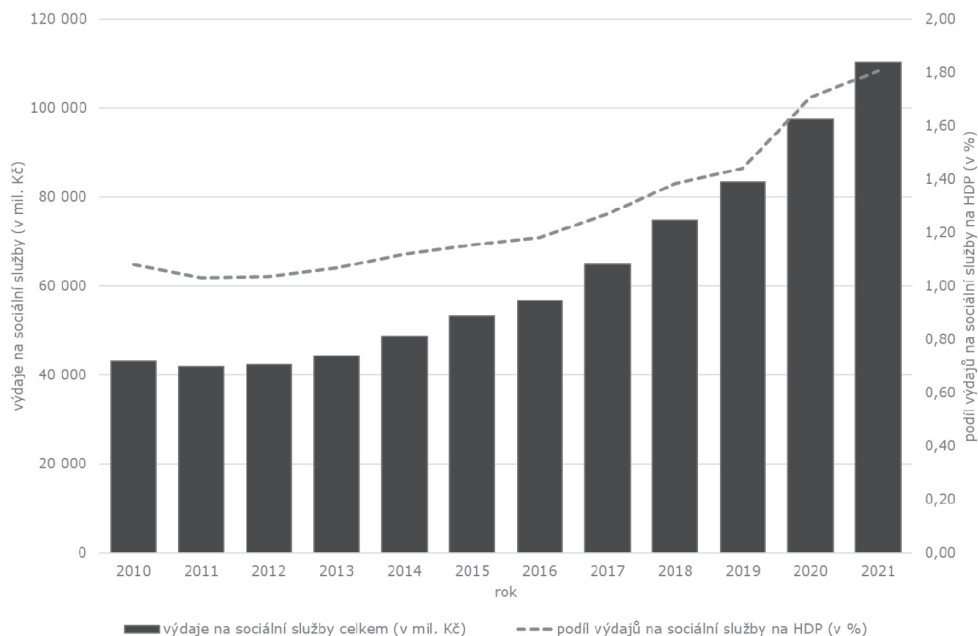
Celou situaci však koncem desetiletí zkomplikovala ekonomická krize. Začátkem roku 2009 úroveň nezaměstnanosti během krátké doby dramaticky vzrostla a atakovala hranici 10%, což se samozřejmě – ostatně tak, jako vždy – promítlo ve hledání úspor především v sociální oblasti, klesal objem dotací na zajištění provozu sociálních služeb. Nicméně po počátečním poklesu objemu výdajů se od r. 2013 celkový objem prostředků, který byl vynakládán na sociální služby, každoročně zvyšoval, stejně tak pravidelně rostl i podíl těchto výdajů na HDP.

Zdálo by se tedy, že to bylo pro sociální služby období rozmachu a rozvoje, nicméně při hlubším zkoumání základních ekonomických parametrů lze identifikovat řadu skutečností, které pohled na vývoj sociálních služeb v období staví poněkud do jiného světa.

Jednoznačně pozitivně je nutno hodnotit důraz, který byl po celé období po přijetí zákona o sociálních službách kladen ze strany ministerstva práce a sociálních věcí a jednotlivých krajů kladen na zvyšování kvality poskytovaných sociálních služeb. Tuto skutečnost je nutno vyzdvihnout zejména v porovnání s poznatky o kvalitě poskytovaných služeb na lůžkách následné péče ve zdravotnických zařízeních, které zveřejnila bývalá veřejná ochránkyně práv v uplynulém období (Průša, 2018).

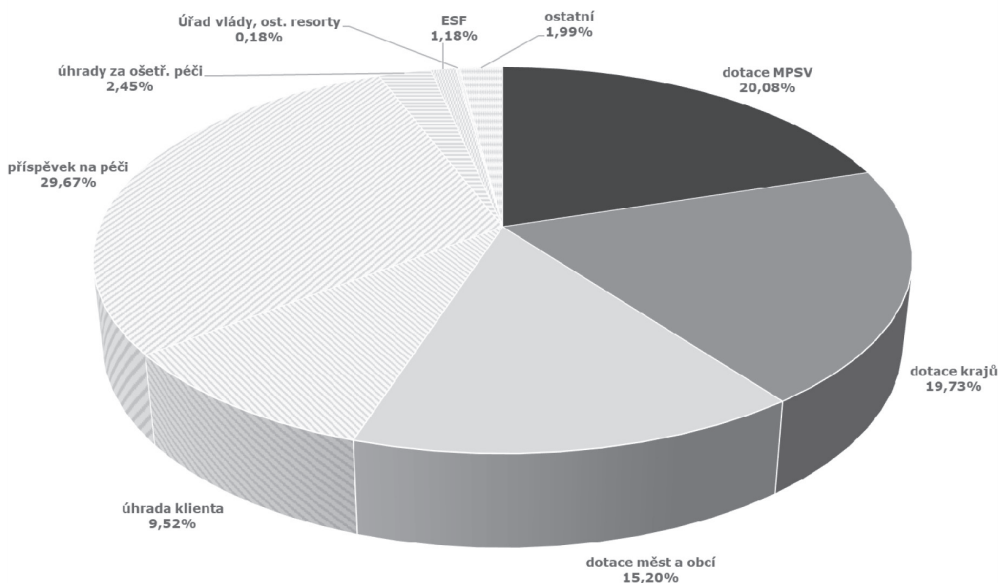
Z hlediska hodnocení ekonomických parametrů ovlivňujících vývoj sociálních služeb je potřeba uvést, že od r. 2010 (kdy jsou podrobně sledovány výdaje krajů a obcí na sociální služby) se výrazně zvyšovala závislost poskytovatelů sociálních služeb na přiznání dotací z veřejných zdrojů. Zatímco v r. 2010 se dotace z veřejných zdrojů podílely na financování sociálních služeb z 29,6%, v r. 2021 to bylo již z 50,0%.

Graf 1 Vývoj výdajů na sociální služby a vývoj jejich podílu na HDP v letech 2010–2021

Zdroj: vlastní zpracování

Výrazný nárůst podílu výdajů na sociální služby na HDP v r. 2020 je způsoben nejenom nárůstem výdajů, který byl poskytovatelům uvolněn z veřejných zdrojů na krytí důsledků vyplývajících z nepříznivé epidemiologické situace, ale rovněž výrazným poklesem objemu HDP v důsledku této situace.

Graf 2 Struktura financování sociálních služeb v r. 2021

Zdroj: vlastní zpracování

Je zřejmé, že rostoucí závislost na nepředvídatelných finančních zdrojích brání kvantitativnímu rozvoji sociálních služeb, dokonce z hlediska pobytových sociálních služeb lze konstatovat, že veřejná správa rezignovala na jejich rozvoj a tyto služby se dnes rozvíjejí pouze díky aktivitám komerčních subjektů a nestátních neziskových a charitativních organizací, které reagují na aktuální problémy při poskytování sociálních služeb v jednotlivých regionech (Průša, 2020a). Přitom ve většině případů nejsou zařazováni do krajských sítí sociálních služeb tak, aby si jednotlivé kraje – tvůrci těchto sítí – i nadále zachovaly svoje dominantní postavení při poskytování sociálních služeb (Průša, 2021). Samotná existence těchto sítí je z teoretického hlediska naprosto chybná, již v r. 1976 János Kornai poukázal na to, že vysoký převis poptávky nad nabídkou veřejných služeb vede k reprodukci nedostatku a že tedy tvorba sítí je v takové situaci kontraproduktivní (Kornai, 2022).

Rozvoji sociálních služeb navíc brání skutečnost, že o výši státních dotací rozhodují od r. 2014 zastupitelstva jednotlivých krajů, přestože sama tato zastupitelstva jsou zřizovateli více než 20 % registrovaných poskytovatelů sociálních služeb (ale 42,3 % všech pobytových zařízení). Na skutečnost, že v rámci tohoto procesu zvýhodňují především ta zařízení, jejichž jsou zřizovateli, upozornila analýza systému financování sociálních služeb (Průša, 2019a).

Výše úhrad byla od přijetí zákona o sociálních službách upravena 4 x, velkým problémem, který museli poskytovatelé sociálních služeb řešit, byla skutečnost, že od r. 2014 se nezvyšovaly výše úhrad za poskytované sociální služby a to přesto, že každoročně

se valorizovaly důchody (Průša, 2020b), k jejich mírnému navýšení došlo až počátkem r. 2022. Je zřejmé, že tato skutečnost se musela odrazit např. ve snížení kvality poskytované stravy, ceny potravin dramaticky rostlou, zvyšovat se nemohla ani kvalita ubytování.

K nejvýznamnějším problémům při poskytování sociálních služeb dlouhodobě patří financování ošetrovatelské péče v pobytových zařízeních sociálních služeb. Zdravotní pojišťovny – především VZP – v rozporu s platným právním stavem nehradí poskytovatelům sociálních služeb náklady lékařem indikované a ošetřujícím personálem provedené a vykázané péče, vytváří tlak na ošetřující lékaře, aby tuto formu péče klientům pobytových služeb poskytovali a v rámci své revizní činnosti se snaží minimalizovat rozsah skutečně poskytnuté péče, kterou by měly zaplatit.

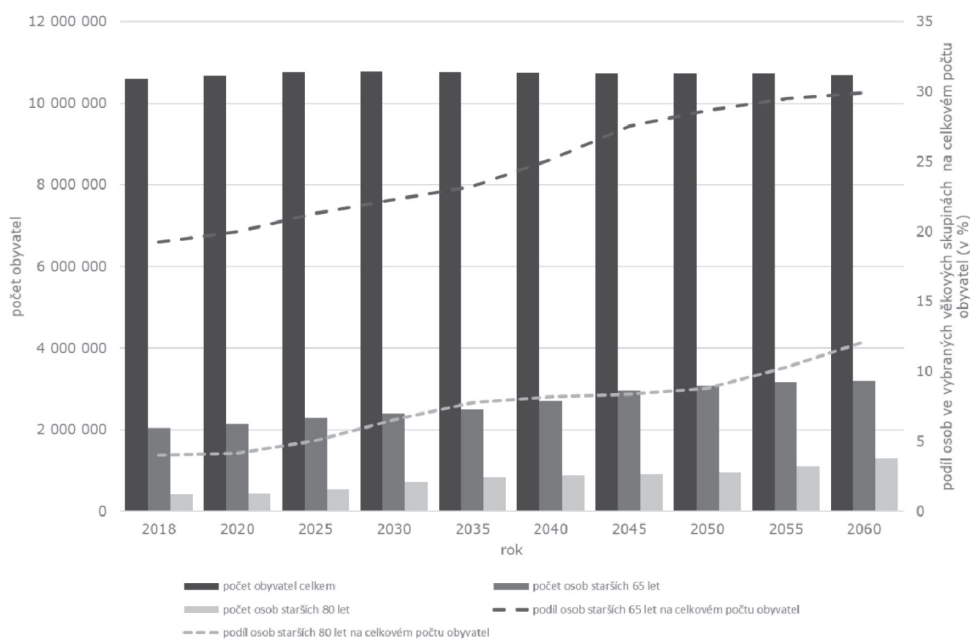
Podrobnější zmínku si zaslouží příspěvek na péči a kritéria pro jeho přiznávání. V r. 2011 se tato kritéria změnila (z dřívějších 36 individuálně posuzovaných schopností se přešlo na hodnocení 10 „komplexních“ schopností), snížila se výše příspěvku v I. stupni závislosti pro osoby starší 18 let, ve 2. polovině 20. let se naopak zvedla výše této dávky pro klienty, kterým je péče poskytována v domácím prostředí, následně byla upravena výše příspěvku na péči i pro klienty v pobytových zařízeních sociálních služeb. Podmínky pro přiznání a výplatu této dávky se ale nezměnily, ČR je dnes jediným státem v Evropě, který tuto dávku vyplácí pouze v peněžitém vyjádření bez jakýchkoli dalších podmínek souvisejících se zajištěním potřebné péče. Do oblasti sociálních služeb se tak vrací pouze cca čtvrtina z celkového objemu výdajů na tuto sociální dávku, značná část příjemců využívá příspěvek na péči ke zvýšení svých příjmů, popř. k úhradě svých závazků nebo závazků jiných členů rodiny.

Je zřejmé, že cíle, s nimiž byl příspěvek na péči koncipován, se nepodařilo naplnit. Ukázalo se, že prostřednictvím jedné sociální dávky nelze řešit dvě naprosto odlišné sociální situace – hmotné zabezpečení pečujících osob a financování provozu registrovaných poskytovatelů sociálních služeb. V tomto smyslu je zřejmé, že řešení obou těchto sociálních situací je potřebné řešit samostatnou sociální dávkou, přičemž – i s ohledem na výše uvedené skutečnosti – je potřeba soustředit pozornost na koncipování nové dávky, která by hmotně zabezpečila dlouhodobě pečující osoby. Stávající dlouhodobé ošetrovné tyto podmínky nespĺňuje, inspirovat se je možno v oblasti pěstounské péče, kde odměna pěstouna napĺňuje přesně ty principy, které by obdobná podpora mohla napĺňovat – je skutečnou odměnou za poskytovanou péči a pečující osoba není v budoucnu krácena na svých důchodových nárocích.

2. Demografické výzvy

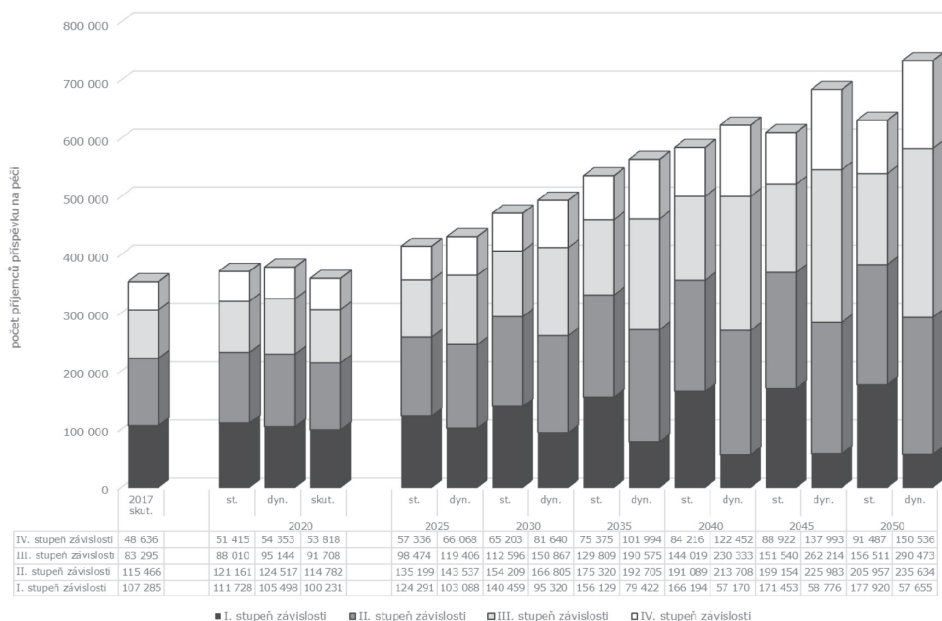
Podle projekce vývoje obyvatelstva (ČSÚ, 2018) lze očekávat, že podíl obyvatel starších 65 let na celkovém počtu let vzroste z 19,2 % v r. 2018 na 29,9 % v r. 2060 a podíl obyvatel starších 80 let na celkovém počtu obyvatel vzroste ve stejném období ze 4,0 % na 12,1 %.

Graf 3 Projekce vývoje obyvatelstva a vývoj podílu vybraných seniorských skupin na celkovém počtu obyvatel

Zdroj: ČSÚ, 2018

Tento očekávaný nárůst počtu obyvatel v seniorských věkových kategoriích signalizuje i nárůst počtu příjemců příspěvku na péči (Horecký a Průša, 2019).

Graf 4 Projekce vývoje počtu příjemců příspěvku na péči do r. 2050

Zdroj: Horecký a Průša, 2019

Pozn.: st. = statická varianta (je zachován podíl příjemců příspěvku na péči na celkovém počtu obyvatel podle pohlaví, věku a stupně závislosti v r. 2017), dyn. = dynamická varianta (zohledňuje změny ve vývoji podílu příjemců příspěvku na péči na celkovém počtu obyvatel podle pohlaví, věku a stupně závislosti mezi lety 2011 a 2017)

V tomto smyslu je zřejmé, že při stávajícím převisu poptávky nad nabídkou sociálních služeb, jsou vize deklarované v Národní strategii rozvoje sociálních služeb (MPSV, 2016), podle nichž nebude potřeba budovat nová pobytová zařízení, protože potřebnou péči zabezpečí rodinní pečující, nereálné. Přitom MPSV vycházelo mj. z toho, že v pobytových zařízeních pro seniory je umístěn vysoký počet seniorů v porovnání s ostatními evropskými zeměmi. Toto východisko však vyvrátila data WHO z roku 2018, v jejímž rámci porovnála počet míst v zařízeních dlouhodobé péče pro seniory ve všech evropských zemích. Z těchto údajů vyplynulo, že počet míst v těchto zařízeních v relaci na 1 000 osob starších 65 let je u nás nejnižší ze všech zemí západní a střední Evropy s výjimkou Polska.

Tab. 1 Počet lůžek v zařízeních dlouhodobé péče v evropských zemích

	počet lůžek na 1 000 osob star- ších 65 let		počet lůžek na 1 000 osob star- ších 65 let
Belgie	70,01	Maďarsko	47,33
Švédsko	69,39	Dánsko	45,88
Švýcarsko	67,21	Estonsko	43,73
Island	63,38	Španělsko	43,13
Nizozemsko	63,22	Rakousko	43,04
Finsko	60,22	ČR	40,81
Malta	59,06	Litva	35,10
Francie	56,51	Lotyšsko	20,05
Lucembursko	55,83	Polsko	17,98
Slovensko	55,00	Itálie	17,76
Německo	54,09	Chorvatsko	11,47
Slovinsko	53,57	Rumunsko	7,88
Norsko	52,96	Bulharsko	2,24
Irsko	49,66	Řecko	1,13
Velká Británie	49,30		

Zdroj: WHO, 2018

Je zřejmé, že výše uvedené informace ukazují, že na důsledky vyplývající z očekávaných demografických trendů není oblast sociálních služeb připravena. Z provedených propočtů vyplývá, že pro zachování stávající dostupnosti sociálních služeb do r. 2035 by bylo potřeba v domovech pro seniory a v domovech se zvláštní režimem vybudovat v každém správním obvodu obce s rozšířenou působností v průměru 289 míst (Průša, 2019b). Při zachování stávající relace počtu klientů připadajících na jednoho pracovníka ve službách sociální péče by bylo nutno zvýšit počet pracovníků v těchto službách z cca 70 tis. osob v r. 2016 na cca 120 tis. osob v r. 2035 (Průša, 2019b). Tyto ukazatele nasvědčují tomu, že v následujících letech se mohou sociální služby stát nejdynamičtěji se rozvíjejícím sektorem národního hospodářství.

3. Sociální služby na rozcestí

Je zřejmé, že v současné době se sociální služby nacházejí na určitém rozcestí. V uplynulých letech se dlouhodobě posilovala závislost poskytovatelů sociálních služeb na přiznání dotací ze státního rozpočtu (Průša, 2019a), což se mj. promítlo v tom, že sociální služby se dnes rozvíjí především pouze díky aktivitám nestátních neziskových organizací a zejména komerčních subjektů (Průša, 2020a), kteří reagují na aktuální problémy při poskytování sociálních služeb v jednotlivých regionech, přestože ve většině případů nejsou zařazováni do krajských sítí sociálních služeb tak, aby si jednotlivé kraje – tvůrci těchto sítí – i nadále zachovaly svoje dominantní postavení při poskytování sociálních služeb (Průša, 2021).

Z tohoto pohledu je zřejmé, že sociální služby stojí dnes na historické křižovatce z hlediska alternativ dalšího rozvoje.

První variantou je zachování stávajícího právního stavu, který se bude projevovat dalším posilováním závislosti poskytovatelů na přiznání dotací z veřejných rozpočtů. Je zřejmé, že důsledkem tohoto postupu bude další stagnace celého systému a prohlubující se nedostupnost potřebných sociálních služeb. Dosavadní zkušenosti ukázaly, že toto není perspektivní cesta.

Druhou alternativou je vytvoření quasi tržního prostředí tak, jak bylo předpokládáno v r. 1997 při přípravě jedné z variant zásad zákona o sociální pomoci (MPSV, 1997a). Tento postup se projeví výrazným snížením závislosti poskytovatelů na přiznání dotací z veřejných rozpočtů a výraznou diferenciací kvality poskytovaných sociálních služeb v závislosti na příjmových poměrech uživatele sociálních služeb a na jeho celkové sociální situaci při garanci minimálního standardu kvality poskytovaných služeb (Průša, 2015). Jedná se o řešení, které chápe sociální služby jako ekonomickou kategorii a při jejich organizaci, financování a řízení uplatňuje standardní ekonomické mechanismy (Samuelson a Nordhaus, 1991).

4. Jak stimulovat rozvoj sociálních služeb?

Doposud provedené analýzy systému organizace, financování a řízení sociálních služeb (např. Průša et al., 2021) identifikují v zásadě dva okruhy problémů, které je potřebné řešit tak, aby s ohledem na očekávané demografické trendy a jejich důsledky na potřebu zajištění těchto služeb byly i nadále tyto služby kvalitně poskytovány. V tomto smyslu se jedná:

- o změny v oblasti systému organizace a řízení sociálních služeb,
- o změny v systému financování sociálních služeb.

Z hlediska systémových změn v oblasti řízení sociálních služeb lze identifikovat potřebu řešit především tyto problémové okruhy:

- přenesení odpovědnosti za rozdělování státních dotací z kompetencí zastupitelstev jednotlivých krajů zpět do kompetence ministerstva práce a sociálních věcí, zprůhlednění celého dotačního procesu a posílení jistot poskytovatelů sociálních služeb (Průša, 2019a),

- zrušení povinnosti krajů vytvářet síť sociálních služeb, a tak zrovnoprávnit přístup všem registrovaným poskytovatelům k finančním prostředkům z veřejných zdrojů (Průša, 2021),
- definovat z pozice státu minimální standardy poskytovaných sociálních služeb a v návaznosti na to diferencovat kvalitu poskytovaných sociálních služeb v závislosti na příjmových a majetkových poměrech klienta sociálních služeb (Průša, 2015),
- v návaznosti na prioritní cíle z hlediska poskytování sociálních služeb podle Národní strategie rozvoje sociálních služeb do r. 2025 je potřeba klást při tvorbě střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb jak na úrovni krajů, tak i na úrovni jednotlivých obcí s rozšířenou působností zvýšenou pozornost rozvoji odlehčovací služeb (Průša, 2016),
- v návaznosti na aktuální trendy v oblasti elektronizace a digitalizace se jeví jako vhodné usilovat o širší zapojení asistenčních technologií do jednotlivých typů především tísňové péče a dalších terénních sociálních služeb (Průša, 2020b).

Další významné systémové změny je nutno realizovat v oblasti financování sociálních služeb. Pozornost zaměřit především na tyto otázky:

- oddělení financování poskytovatelů sociálních služeb prostřednictvím příspěvku na péči od finančního zabezpečení pečujících osob (Průša, 2015),
- rozšíření počtu stupňů závislosti při hodnocení potřeb žadatelů o přiznání příspěvku na péči, zvýšení počtu hodnotících kritérií pro určení míry závislosti vč. diferenciací hodnocení schopnosti žadatelů naplnit daná kritéria (Průša, 2017b),
- změnit principy stanovení výše úhrad klienta za poskytování sociálních služeb (Průša, 2020c),
- narovnat systém financování ošetrovatelské a rehabilitační péče v pobytových zařízeních sociálních služeb (Průša et al., 2015),
- vytvořit „zrcadlo“ při financování této péče a sociálních služeb v pobytových zařízeních sociálních služeb a ve zdravotnických zařízeních (Průša, 2011),
- posoudit možnosti zavedení systému pojištění služeb dlouhodobé péče (Krása et al., 2020).

Těmto otázkám nebyla v minulém období v rámci připravovaných koncepčních opatření ministerstva práce a sociálních věcí věnována pozornost, z tohoto titulu je možno v těchto oblastech identifikovat množství systémových nedostatků, který brání jejich rozvoji.

ZÁVĚR

Je zřejmé, že sociální služby stojí v současné době před rozhodnutím, jakým směrem se budou dále rozvíjet – zda se bude dále prohlubovat stávající závislost poskytovatelů sociálních služeb na poskytování dotací z veřejných zdrojů nebo zda se na sociální služby začne nahlížet jako na standardní ekonomickou kategorii a základní principy jejich financování budou upraveny tak, aby byly vytvořeny základní ekonomické principy jejich efektivního fungování, samozřejmě při zachování dostupnosti těchto služeb pro všechny občany, kteří potřebné sociální služby potřebují při respektování jejich celkové příjmové

a majetkové situace. Dopady, které lze očekávat ze změn v demografické struktuře obyvatelstva v následujících letech signalizují, že v následujících 15 letech se sociální služby mohou stát nejdynamičtěji se rozvíjejícím sektorem národního hospodářství. Bylo by škoda tuto historickou šanci nevyužít.

SUMMARY

It is clear that social services are currently facing a decision in which direction they will develop further – whether the existing dependence of social service providers on the provision of subsidies from public sources will be further deepened or whether social services will begin to be viewed as a standard economic category and the basic principles of their financing will be modified in such a way as to create the basic economic principles of their effective functioning, of course while maintaining the availability of these services for all citizens who need the necessary social services while respecting their overall income and property situation. The impacts that can be expected from changes in the demographic structure of the population in the following years indicate that in the next 15 years social services may become the most dynamically developing sector of the national economy. It would be a shame not to take advantage of this historic chance.

Literatura

Council of Europe. *The role of local and regional authorities in the provision of local social services*. Council of Europe, 1999.

ČSÚ. *Projekce vývoje obyvatelstva do r. 2100*. Praha: Český statistický úřad, 2018.

HORECKÝ, J. a PRŮŠA, L. *Současná struktura služeb dlouhodobé péče a prognóza potřeby sociálních služeb 2019–2050*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2019. ISBN 978-80-907053-4-0.

KORNAI, J. Economics of Shortage. In: NEŠPOR, R. Z. (ed.). *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2022. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Ekonomie_nedostatku.

KRÁSA, V. et al. *Pojištění dlouhodobé péče v ČR*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2020. ISBN 978-80-88361-07-7.

MPSV. *Bílá kniha v sociálních službách – konzultační dokument* [online]. Praha: MPSV, 2000. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/bila_kniha.pdf/c2aa7980-4aa6-5d50-a839-f9d4844b3251.

MPSV. *Národní strategie rozvoje sociálních služeb na období 2016–2025* [online]. Praha: MPSV, 2016. [cit. 25. 09. 2023]. ISBN 978-80-7421-126-3. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/NSRSS.pdf/bca93363-6f0b-52ab-a178-4852b75dab6f>.

MPSV. *Návrh věcného záměru zákona o sociální pomoci*. Praha: MPSV, 1997a.

MPSV. *Nový model financování sociálních služeb*. Praha: MPSV, 1997b.

MPSV. *Vládní návrh zásad zákona o sociální pomoci*. Praha: MPSV, 1995.

PRŮŠA, L. 25 let vývoje sociálních služeb v České republice. *Revue sociálno-ekonomického rozvoje*. 2017a, roč. 3, č. 1, s. 94–111. ISSN 2453-6148.

PRŮŠA, L. Co ukázala analýza systému financování sociálních služeb? *Rezidenční péče*. 2019a, roč. 15, č. 3, s. 4–5. ISSN 1801-8718.

PRŮŠA, L. Financování služeb sociální péče v ČR – teorie a praxe. *FÓRUM sociální politiky*. 2015, č. 3, s. 2–9. ISSN 1802-5854.

PRŮŠA, L. Kdo zabezpečí péči o naše seniory? *Demografie*. 2019b, roč. 61, č. 1, s. 5–18. ISSN 0011-8265.

PRŮŠA, L. Konflikt zájmů krajů při poskytování sociálních služeb. In: PALÚŠ, I. a VYROSTKO, M. (eds.). *Veřejná správa a sociální politika v každodenním životě: 3. ročník. Územní samospráva jako součást demokratického a právního státu: recenzovaný sborník z mezinárodní vědecké konference* [online]. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav veřejné správy a sociální politiky, 2021. ISBN 978-80-7510-463-2. Dostupné z: <https://www.slu.cz/fvp/cz/file/cul/d99d8323-f3a4-44dc-91c3-e862c1b04ed0>.

PRŮŠA, L. *Model efektivního financování a poskytování dlouhodobé péče*. Praha: VÚPSV, 2011. ISBN 978-80-7416-097-4.

PRŮŠA, L. Nová kritéria hodnocení závislosti pro přiznání příspěvku na péči v Německu. *FÓRUM sociální politiky*. 2017b, č. 6, s. 14–18. ISSN 1802-5854.

PRŮŠA, L. Podle VOP je péče v léčebnách pro dlouhodobě nemocné katastrofální! *Rezidenční péče*. 2018, roč. 14, č. 1, s. 12–13. ISSN 1801-8718.

PRŮŠA, L. Přispěl zákon o sociálních službách ke zvýšení jejich dostupnosti? *Demografie*. 2020a, roč. 62, č. 2, s. 102–114. ISSN 0011-8265.

PRŮŠA, L. *Reforma veřejné správy a její dopad na systém sociální ochrany obyvatelstva*. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 6/2003. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2003. ISBN 80-86729-06-0.

PRŮŠA, L. *Respitní péče – analýza využívání sociálních služeb pečujícími a návrhy na zvýšení dostupnosti podpory pro pečující v systému sociálních služeb*. Ostrava: Diakonie ČCE, 2016. ISBN 978-80-87953-30-3.

PRŮŠA, L. Sociální služby a asistenční technologie. *Policy Brief 6/2020* [online]. Praha: VÚPSV, 2020b. [cit. 04. 07. 2023]. ISSN 2694-9482. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/PB_06-2020.pdf.

PRŮŠA, L. Sociální služby na začátku nového tisíciletí. *Rezidenční péče*. 2022a, roč. 18, č. 2, s. 2–3. ISSN 1801-8718.

PRŮŠA, L. Šťastné devadesátky v sociálních službách. *Rezidenční péče*. 2022b, roč. 18, č. 1, s. 4–5. ISSN 1801-8718.

PRŮŠA, L. Úhrada klientů za poskytování ubytování a stravování v pobytových zařízeních sociálních služeb v ČR. *FÓRUM sociální politiky*. 2020c, č. 2, s. 4–9. ISSN 1802-5854.

PRŮŠA, L. et al. *Dlouhodobá péče nejen v České republice*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2021. ISBN 978-80-88361-09-1.

PRŮŠA, L. et al. *Náklady na poskytování ošetrovatelské a rehabilitační péče v pobytových zařízeních sociálních služeb*. Praha: VÚPSV, 2015. ISBN 978-80-7416-232-9.

SAMUELSON, P. A. a NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. ISBN 80-205-0192-4.

TOMEŠ, I. *Koncepce systému sociální pomoci (péče)*. Bratislava: VÚPSV, 1991.

WHO. *Beds in nursing and residential care facilities* [online]. WHO, 2018. [cit. 25. 9. 2023]. Available from: https://gateway.euro.who.int/en/indicators/hlthres_24-beds-in-nursing-and-residential-care-facilities-total/.

Kontakt

doc. Ing. Ladislav Průša, CSc.
Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě
Ústav veřejné správy a sociální politiky
Bezručovo náměstí 885/14, 746 01 Opava, Česká republika
ladislav.prusa@fvp.slu.cz

	ZE ZÁVĚREČNÝCH PRACÍ NAŠICH STUDENTŮ	
--	---	--

Ze závěrečných prací našich studentů

Velmi zajímavé téma si pro svoji diplomovou práci zvolila Eva Veselková, která se věnovala otázce, zda **lze vyloučit posudkového lékaře z posuzování nároku na příspěvek na péči**. Autorka reagovala na jeden z klíčových problémů při poskytování sociálních služeb a sice problematice přiznávání sociální dávky, která má umožnit osobám závislým na pomoci druhých osob zajistit si potřebné sociální služby. Autorka ve své práci velmi podrobně popisuje celý proces, který doprovází řízení o přiznání této sociální dávky a identifikuje řadu kritických míst, který tento proces provází. Uvádí, že se jedná o proces velice náročný a zdoluhavý, ve kterém je zapojeno několik orgánů, přičemž pro žadatele může být tento proces nesrozumitelný a neefektivní. V rámci empirické části své práce se autorka prostřednictvím rozhovorů s posudkovými a ošetřujícími lékaři a se sociálními pracovníky Úřadu práce ČR a prostřednictvím dotazníkového šetření mezi žadateli a příjemci příspěvku na péči snaží nalézt odpovědi na tři otázky:

- Jak probíhá řízení o příspěvku na péči z pohledu posudkových lékařů, ošetřujících lékařů, sociálních pracovníků a příjemců příspěvku na péči, respektive žadatelů?
- Jaké jsou problémy spojené s řízením o příspěvku na péči z pohledu posudkových lékařů, ošetřujících lékařů, sociálních pracovníků a příjemců příspěvku na péči, respektive žadatelů?
- Jak lze zefektivnit proces řízení o příspěvku na péči z pohledu posudkových lékařů, ošetřujících lékařů, sociálních pracovníků a příjemců příspěvku na péči, respektive žadatelů?

Ze získaných dat a analýzy celého procesu posuzování nároku na příspěvek na péči je patrné, že jde celkově o velmi roztříštěný a zdoluhavý proces. Dlouhé čekací lhůty na vyšetření a následné vypracování posudku lékařskou posudkovou službou příslušné okresní správy sociálního zabezpečení negativně ovlivňují celý rozhodovací proces. Na základě analýzy získaných odpovědí autorka dospěla k závěru, že z procesu posuzování nároku na příspěvek na péči lze posudkového lékaře vyloučit, jeho kompetence by bylo možno přenést na ošetřující lékaře, kteří by se mohli zabývat podmínkou splnění zdravotní způsobilosti nároku na příspěvek na péči v souvislosti s informacemi zjištěnými při sociálním šetření. Celý proces by byl jako doposud započat podáním žádosti o příspěvek na péči na úřadu práce, jehož sociální pracovník by provedl sociální šetření a spis by postoupil ošetřujícímu lékaři žadatele. Celé posouzení sociální situace klienta a důsledků vyplývajících z jeho nepříznivého zdravotního stavu nebo vysokého věku by probíhalo pouze na podkladě informací zjištěných při sociálním šetření a podle zdravotnické dokumentace ošetřujícího lékaře. Ošetřujícím lékařem ve spolupráci se sociálním pracovníkem příspěvku na péči by byla hodnocena stanovená kritéria a dle získaného bodového rozpětí by došlo ke stanovení stupně závislosti. Problémem se jeví časová náročnost a možný střet zájmů mezi klientem a ošetřujícím lékařem, proto ošetřující lékaři odmítají podle výsledků provedeného šetření tuto činnost vykonávat. Řešením této situace může být dostatečná finanční kompenzace ošetřujícím lékařům

za tuto službu. Je zřejmé, že v tomto směru by bylo možno inspirovat se v Německu, kde je tento model velmi dobře propracován.

Poznatky, získané při zpracování této diplomové práce by mohly být využity při přípravě tzv. velké novely zákona o sociálních službách.

Aktuální téma své bakalářské práce si vybrala rovněž Zuzana Víková, která se věnovala problematice **vlivu odlišných pravidel při stanovení vyměřovacího základu OSVČ a osob v pracovním poměru na výši starobního důchodu**. Tato otázka je dlouhá léta předmětem řady diskusí zejména v souvislosti s tím, jak se zvyšuje podíl osob, které žádají o přiznání starobního důchodu a začaly podnikat již koncem 80. let minulého století. Vzhledem k velmi nízkým odvodům, které byly nastaveny především s cílem podpory rozvoje drobného podnikání, je těmto osobám přiznáván dnes jejich starobní důchod na velmi nízké úrovni, což následně vyvolává diskusi o potřebě zvýšení sazeb pojistného na důchodové pojištění, což je ale ze strany jak organizací sdružujících OSVČ, tak i jich samotných, zásadním způsobem odmítáno.

Autorka ve své práci porovnála výši odvodů pojistného na důchodové pojištění u zaměstnanců a osob samostatně výdělečně činných v několika modelových případech – na úrovni minimální mzdy, na úrovni průměrné mzdy, na úrovni maximálního vyměřovacího základu a následně porovnála výši těchto odvodů s výší přiznaného důchodu. Z provedených vyplynulo, že např. za zaměstnance, který pobíral průměrnou mzdu ve výši 466 932 Kč ročně, bylo na odvodech důchodového pojištění ročně zaplacen pojistné ve výši 130 740 Kč. U OSVČ, která dosáhla stejného daňového základu, činil roční odvod pojistného na důchodové pojištění 65 370 Kč. OSVČ, která vykonávala svoji činnost v režimu „švarcsystému“ s příjmy na stejné úrovni při použití paušálních výdajů ve výši 60 % je vyměřovací základ pro odvod pojistného nižší než minimální vyměřovací základ a odvedená částka důchodového pojištění činí 32 686 Kč. V modelovém případě, kdy by tyto sazby platily tyto skupiny po dobu 43 let, potom by bylo za zaměstnance odvedeno pojistné ve výši 5 621 820 Kč, OSVČ by odvedla částku 2 810 910 Kč a OSVČ pracující ve „švarcsystému“ jen 1 405 498 Kč.

Z uvedených údajů vyplývá, že při stejném výdělku bylo za zaměstnance odvedeno pojistné dvojnásobně vyšší, než odvedla OSVČ a čtyřnásobek toho, co odvedla OSVČ ve švarcsystému.

Zajímavé údaje zjistíme i v případě, kdy porovnáme poměr vyplaceného důchodu k uhrazenému pojistnému u jedince s příjmy na úrovni průměrné mzdy. Zaměstnanec, který by hradil pojistné po dobu 43 let, získá při průměrné době pobírání důchodu 21 let důchod ve výši 85 % toho, co zaplatil na pojistném na důchodové pojištění, naproti tomu OSVČ získá z důchodových dávek o 41 % více, než do systému vložila. U OSVČ ve švarcsystému je rozdíl zaplaceného pojistného a vyčerpaných dávek důchodového pojištění ještě znatelnější, jelikož tato OSVČ získá o 83 % více než zaplatila na pojistném na důchodové pojištění. Na základě provedených výpočtů lze konstatovat, že v rámci důchodového systému existuje vysoká míry solidarity zaměstnanců s OSVČ.

Z tohoto pohledu je proto zřejmé, že v rámci reformy důchodového systému by bylo vhodné věnovat pozornost konstrukci vyměřovacího základu OSVČ a přehodnotit tak současný stav, kdy je vyměřovací základ OSVČ stanoven ve výši 50 % daňového základu. Stát by se měl snažit narovnat rozdíly ve výši odvodů pojistného tak, aby OSVČ přispívaly do systému důchodového pojištění ve vyšším rozsahu než v současné době a jejich odvody tak pokryly objem vyplaceného důchodu ve vyšším rozsahu.

Zajímavé téma své diplomové práce si zvolila Ivana Martiníková, která se věnovala problematice **systému vzdělávání pracovníků v sociálních službách ve vybrané příspěvkové organizaci**. Za cíl své práce si autorka vytkla zjistit, jaká je kvalita vzdělávacího systému pracovníků v sociálních službách, a to nejen v naší zemi, ale i v Rakousku, na Slovensku a v Německu. Toto téma si autorka vybrala i proto, že pracuje jako ředitelka Domova Na zámku v Kyjovicích, a proto chtěla zjistit, jaká je kvalita vzdělávání sociálních pracovníků v této organizaci.

Ve své práci podrobně popisuje systémy sociálních služeb v Rakousku, v Německu, na Slovensku a v naší zemi, přičemž svoji pozornost soustředila mj. na to, jak je v těchto zemích legislativně ukotvena problematika kvality poskytovaných sociálních služeb. Autorka konstatuje, že systémy sociálních služeb jsou v těchto zemích velmi odlišné, obtížné je najít v nich pracovní pozici, která by odpovídala pozici pracovníka v sociálních službách tak, jak jí známe v naší zemi. Největším problémem se ukázalo rozdílné pojetí systému péče, kdy český systém jako jediný dělí sociální služby na služby sociální péče a na služby sociální prevenci, tyto služby jsou v ostatních zemích poskytovány v rámci jiných služeb.

Klíčovou pozornost ve své práci autorka věnovala problematice popisu pracovních pozic sociálních pracovníků v jednotlivých zemích, vč. kvalifikačních předpokladů a popisu profesního vzdělávání pracovníků v sociálních službách, včetně příkladů a možností dalšího vzdělávání v uvedených zemích. Autorka dospěla k závěru, že systém vzdělávání i jeho obsah je v naší zemi velmi kvalitní. Získané poznatky se následně snažila aplikovat na podmínky „Domova Na zámku“, jehož je ředitelkou.

K dosažení tohoto cíle bylo nezbytné získat potřebné informace za pomoci aplikovaného výzkumu prostřednictvím dotazníkového šetření v kombinaci s analýzou interních dokumentů, zpráv o činnosti a dotazníkového výzkumu. Výzkum přinesl autorce řadu informací, které jí umožnily předložit některá doporučení a návrhy na optimalizaci současného systému dalšího vzdělávání pracovníků v sociálních službách. Koncept návrhů autorka předložila v podobě, která zohledňuje preference pracovníků v sociálních službách a povede k jejich vyšší spokojenosti.

Připravili: doc. PhDr. Anna Václavíková, CSc., doc. Ing. Ladislav Průša, CSc.

	Z AKADEMICKÉHO ŽIVOTA	
--	------------------------------	--

Z akademického života

Podvýbor pro rodinu Výboru pro sociální politiku Senátu Parlamentu České republiky uspořádal dne 17. 10. 2023 odbornou konferenci s názvem **Patchworkové rodiny – trendy a souvislosti aneb patchwork jako zesilovač dobrého i zlého**. Záštitu nad celou konferencí měla paní senátorka JUDr. Daniela Kovářová, která ji i moderovala. Konference si vzala za cíl seznámit senátory a odbornou veřejnost s problematikou patchworkových (rekonstituovaných) rodin. Konference se zúčastnili soudci, právníci, psychologové, sociologové a politici, kteří mají tuto oblast ve svém profesním zájmu. Na konferenci byla prezentována statistická data, výzkumná šetření i nálezy z výkonu praxe daných odborníků.

Fakultu veřejných politik Slezské univerzity v Opavě reprezentovala PhDr. Ing. Mgr. Leona Hozová, Ph.D. MBA. z Ústavu veřejné správy a sociální politiky. Ve svém příspěvku s názvem **Parentifikace dětí z rekonstituovaných rodin** seznámila účastníky konference se závěry výzkumu, jehož respondenty byli studenti vysokých škol z oborů pomáhajících profesí. Výzkum jasně poukázal, že respondenti (často nevědomky) přebírali role svých rodičů právě z důvodů nejasných hranic v rodině. Respondenti uváděli, že role rodiče, nevlastního rodiče a všech dětí (tzv. moje děti, tvoje děti, naše děti) byly opravdu komplikovanější. Nevlastní rodič měl obtížnější postavení při stanovování pravidel nebo disciplinování nevlastního dítěte. Parentifikací zasažení respondenti vnímali nejasnosti ohledně toho, kdo má jakou autoritu, jaké jsou očekávání apod. Nejasné hranice byly i v rámci interakcí mezi bývalými partnery, rodiči respondentů. Všechny tyto okolnosti pak velmi rychle vedly k zaměněným rolím v rodině, k parentifikačnímu procesu, který měl dopady na jejich další život. Respondenti poukazovali na potřebu adaptace na novou rodinnou situaci, která jim v mnoha případech nebyla umožněna. Za klíčovou brali podporu rodičů, kterou často nenalézali. Z výzkumu dále vyplynulo, že parentifikace má i na děti z rekonstituovaných rodin silný dopad zejména v emočním zátěžovém prožívání, a to zejména v nadměrném stresu a jeho přebíráním zodpovědnosti. Dopady parentifikace se zejména cílily na problémy u dětí s vlastní identitou, nízké sebevědomí, na problémy se sebeakceptací a sebehodnocením.

Rekonstituované rodiny jsou v naší společnosti stále častějším jevem. Příspěvky poukazovaly na skutečnost, že dynamika v tomto rodinném uspořádání je často ovlivněna mnoha faktory. V rekonstituovaných rodinách dochází k absenci jasné komunikační strategie v nové rodině, na nejasnost hranic a s tím spojených rolí nově sestaveného rodinného systému, na konfliktní situace v rodinách a problémy s rodinnou soudržností. Přednášející upozorňovali na komplikované role biologického a nebiologického rodiče, na místy problémovou integraci a akceptaci všech členů rodiny, vč. rodin druhého biologického rodiče dítěte (často také žijícího již v další nové rekonstituované rodině), se kterým byla narušena komunikace i vztahy. Zajímavým příspěvkem byl zcela jiný pohled na vytvářené patchworkové rodiny, které se vytváří v oblasti IVF – in vitro fertilizace (problém náhradní matka, dárce, přijímající rodiče a samotné dítě), který s sebou přináší nejenom legislativní otázky, ale i otázky nové podoby rodinného soužití a možnosti otevření informací o všech

zúčastněných v celém procesu z databank tak, jako je tomu již v některých evropských státech.

Přednášející soudci a advokáti seznámili účastníky s novými ústavními nálezy, týkající se rekonstituovaných rodin, jejichž závěry byly často překvapujícími i pro praxi žadanými. Z konference bude vydán sborník se všemi příspěvky, v případě zájmu se bude možno blíže seznámit se všemi prezentovanými tématy.

V září uspořádala Vysoká škola PRIGO další ročník mezinárodní odborné konference s názvem Hospodářská politika. Fakultu veřejných politik Slezské univerzity v Opavě reprezentoval na této konferenci doc. Ing. Ladislav Průša, CSc., který vystoupil s příspěvkem na téma **Je vhodné zavést personální standardy jako základní podmínku registrace pro poskytovatele sociálních služeb?**

Ve svém vystoupení zdůraznil, že v souvislosti se stárnutím populace ve všech evropských zemích roste potřeba zvyšovat počty zaměstnanců v sociálních službách. Evropské státy se v tomto směru potýkají obecně s nedostatkem pracovníků v sociálních službách, podle odhadů Global Aging Network v Evropě chybí více než milion pracovníků v sociálních službách. K hlavním příčinám tohoto stavu patří především nízké finanční odměňování, s výjimkou Dánska a Lucemburska v žádné zemi nedosahuje průměrná mzda v sociální oblasti průměrné mzdy v ekonomice, opomenout nelze ani vysokou psychickou a fyzickou náročnost práce v sociálních službách, nízkou společenskou prestiž práce v této oblasti a omezené možnosti kariérního růstu a rozvoje.

V souvislosti se snahou o zajištění kvality poskytované péče se dlouhodobě diskutuje ve všech zemích o nástrojích, jejichž prostřednictvím by bylo možno tuto kvalitu zajistit. Prakticky ve všech vyspělých zemích musí poskytovatelé splnit registrační podmínky, jejichž součástí jsou různě definované personální, provozní a procedurální standardy poskytované péče, jejichž dodržování kontrolují v rámci inspekcí sociálních služeb zákony určené subjekty. Z dostupných informačních zdrojů však není známo, že by v některých vyspělých evropských zemích byly definovány personální standardy na jiné než pobytové sociální služby. Kvantitativní úroveň personálních standardů poskytování sociálních služeb je v zemích střední Evropy je upravena zákonem pouze na Slovensku. Zákonem č. 448/2008 Z. z., o sociálních službách, v platném znění, je stanoven maximální počet uživatelů sociální služby na jednoho zaměstnance a procentuální podíl odborných zaměstnanců na celkovém počtu zaměstnanců pro jednotlivé typy sociálních služeb.

Upozornil, že návrh, který MPSV přeložilo do připomínkového řízení vůbec nebere v úvahu časovou náročnost poskytovaných sociálních služeb v závislosti na potřebách uživatele sociální služby. Z předloženého návrhu MPSV není zřejmé, zda stávající počet sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách umožní všem registrovaným poskytovatelům sociálních služeb naplnit nově definované minimální standardy a zda tedy nedojde k redukci některých z nich. Největší nebezpečí ve stanovení minimálních personálních standardů spočívá v tom, že jejich výše může být využita při koncipování výše dotací z veřejných zdrojů jednotlivým poskytovatelům sociálních služeb, a to zejména v období ekonomických problémů. Již z nedávné minulosti (ale i ze současnosti) existující důkazy, že v případě ekonomických problémů je to vždy na prvním místě sociální oblast, kde se hledají úspory ve výdajích ze státního rozpočtu. Je zřejmé, že v těchto situacích

může vláda i zřizovatelé sociálních služeb přistoupit ke stanovení výše dotací na základě využití úrovně minimálních personálních standardů, což ve svém důsledku může vést k propouštění pracovníků, a tedy i ke snížení kvality poskytovaných sociálních služeb. Z konference byl vydán sborník, který je k dispozici na <https://www.narodacek.cz/conference-proceedings-2023/>.

Na podzim se rovněž uskutečnil v Litomyšli další ročník konference **Současnost a perspektiva sociální péče v 21. století**. Doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. vystoupil na konferenci s příspěvkem **30 let vývoje sociálních služeb a jak dál?** Ve svém vystoupení celé uplynulé období rozdělil na dvě období. První období, které definoval jako období rozvoje sociálních služeb, podle jeho názoru končí přijetím zákona o sociálních službách v r. 2006. Tento zákon výrazně posílil administrativně direktivní systém financování a centralistický způsob jejich řízení, které vedlo ke kvantitativní stagnaci jejich rozvoje, pozitivní na tomto období je pouze dlouhodobá snaha o zajištění kvalitního poskytování služeb. Upozornil, že rostoucí závislost na nepředvídatelných finančních zdrojích brání kvantitativnímu rozvoji sociálních služeb, že veřejná správa rezignovala na jejich rozvoj a pobytové sociální služby se dnes rozvíjejí pouze díky aktivitám komerčních subjektů a nestátních neziskových a charitativních organizací, které reagují na aktuální problémy při poskytování sociálních služeb v jednotlivých regionech. Kriticky hodnotil přístup jednotlivých krajů, kdy ve většině případů nejsou zařazováni do krajských sítí sociálních služeb nové kapacity tak, aby si jednotlivé kraje – tvůrci těchto sítí – i nadále zachovaly svoje dominantní postavení při poskytování sociálních služeb. Zdůraznil přitom, samotná existence těchto sítí je z teoretického hlediska naprosto chybná, již v r. 1976 János Kornay poukázal na to, že vysoký převis poptávky nad nabídkou veřejných služeb vede k reprodukci nedostatku a že tedy tvorba sítí je v takové situaci kontraproduktivní. Na závěr svého vystoupení upozornil, že dnes je zřejmé, že sociální služby stojí před velkou výzvou vyplývající ze stárnutí populace na historické křižovatce, jakým způsobem reagovat na rostoucí potřebu zajištění péče – zda jít cestou dalšího posilování závislosti poskytovatelů na dotacích z veřejných zdrojů nebo usilovat o vytvoření quasi tržního prostředí, tedy diferencovat kvalitu poskytovaných sociálních služeb v závislosti na příjmových a majetkových poměrech klienta sociálních služeb při garanci minimálních standardů poskytovaných sociálních služeb. Vyjádřil přesvědčení, že ze zkušeností v uplynulých letech je zřejmé, jaký směr je správný.

Leona Hozová, Ladislav Průša

	KNIŽNÍ NOVINKY	
--	-----------------------	--

METODOLOGIE VÝZKUMU

Ludvík Eger, Dana Egerová

Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2022, ISBN 978-80-261-1108-5

Vysokoškolská učebnice Metodologie výzkumu je určena především studentům magisterských studijních oborů z oblasti sociálních věd s užším aplikačním zaměřením zejména na ekonomické disciplíny a pedagogiku/andragogiku. Jako základní literaturu ji mohou využít také studenti doktorského studia. V neposlední řadě může sloužit všem výzkumníkům, kteří vytvářejí návrh a plán svého výzkumu. Učebnice je členěna do dvou částí. První část učebnice je věnována metodologii výzkumu a strategii a designu výzkumu. Jsou zde objasněny deskriptivní, explorativní a explanační zaměření výzkumu. Úvodní kapitola této části stručně vymezuje základní pojmy: věda, výzkum a metodologie vědy a metoda. Následují objasnění a doporučení pro návrh a vytvoření plánu – designu výzkumu. Dále je zde rozveden design pro kvantitativní, kvalitativní i smíšený výzkum. Čtenáři zde také najdou doporučení a náměty pro vyhodnocování dat z výzkumu, pro vytváření závěrečné zprávy.

Druhá část učebnice se zabývá podrobněji vybranými metodami výzkumu. Jedná se o dotazování se zaměřením na aplikaci výzkumu s použitím dotazníku, interview i skupinového rozhovoru. Dále zde čtenáři najdou informace k pozorování a podrobnější popis k participačnímu a strukturovanému pozorování. Následuje kapitola k metodě Delphi, která je vhodná zejména pro účely výzkumu zaměřeného na predikci s využitím panelu expertů. Na závěr této části jsou přidány kapitoly věnované tematické a obsahové analýze.

Učebnice obsahuje řadu nových odkazů na relevantní zdroje a řadu praktických námětů, jež by měly čtenářům pomoci v úspěšné realizaci jejich plánovaného výzkumu.

NENAROZENÝ LIDSKÝ ŽIVOT A JEHO POJETÍ V ČESKÉM PRÁVNÍM ŘÁDU

Libor Šnédar

Praha: Wolters Kluwer, 2023, ISBN 978-80-7676-775-1

Kniha Nenarozený lidský život a jeho pojetí v českém právním řádu se věnuje u nás dosud málo zpracované oblasti práva a klade si za cíl zachytit základní právní otázky spjaté s pojetím a ochranou nenarozeného lidského života.

Práce poukazuje na komplikovaný pohled na nenarozený lidský život, jako na lidskou bytost na počátku svého života. Zde se publikace dotýká společensky závažných a citlivých témat jakými jsou občanskoprávní a trestněprávní pojetí ochrany nenarozeného života, asistovaná reprodukce, interrupce, otázky spojené s embryonálním výzkumem, ale i některých otázek spojených s porodem.

Součástí publikace jsou vybrané judikáty vztahující se k danému tématu.

Ačkoli je práce vědeckou publikací, je určena všem, kteří mají o tuto u nás dosud málo zpracovanou oblast práva zájem. Je určena každému, kdo si snad někdy položil otázku, zda se nenarozeným a narozenému člověku dostává stejného přirozeného práva na ochranu zdraví a života.

PRÁVNÍ MONOGRAFIE

Nenarozený lidský život a jeho pojetí v českém právním řádu

Libor Šnédar

 Wolters Kluwer

POKYNY PRO AUTORY

Časopis se skládá ze tří částí. V první části tvořené rubrikou Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy jsou uveřejňovány pouze recenzované příspěvky. O zařazení do recenzované části časopisu rozhoduje redakční rada na základě výsledků recenzního řízení, které je oboustranně anonymní. Redakce v tomto směru provádí potřebné kroky. Autoři mohou nabízet příspěvky i nerecenzované části. Redakce přijímá pouze dosud nepublikované příspěvky v elektronické podobě. Příspěvky zasílejte elektronicky pomocí registračního formuláře na webových stránkách časopisu (sekce Vložit rukopis).

FORMÁLNÍ POŽADAVKY

Rukopis příspěvku do recenzované části (nejlépe v členění úvod, současný stav poznání, zkoumaná problematika a použité metody, výsledky, diskuse, závěr) o rozsahu max. 30 tisíc znaků včetně mezer v editoru MS Word musí vedle vlastního textu obsahovat 10 – 15řádkový abstrakt a klíčová slova, obojí v češtině a v angličtině. Za jazykovou úpravu textu zodpovídá autor.

Grafy a obrázky musí být přizpůsobeny černobílému provedení (ve formátu Excel skupinový sloupcový, ne prostorový). Připojeny musí být i jejich zdrojové soubory, v samotném rukopisu uveďte poznámku, že v tomto místě má být obrazová příloha.

Citace a bibliografické odkazy musí být úplné dle vzoru (viz příklady základních druhů citací).

ČLENĚNÍ PŘÍSPĚVKU

Název (název příspěvku a jeho anglický překlad)

Autor (celé křestní jméno a příjmení všech autorů, bez titulů, např.: Jana Malá¹, Lucie Novotná², Martina Dostálová²)

Pracoviště (úplný název pracoviště a sídlo, např.: ¹Ústav veřejné správy a sociální politiky, Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě; ²Veřejná správa, Právnická fakulta, Masarykova univerzita)

Abstrakt a klíčová slova AJ a ČJ (nebo v jazyce, ve kterém je článek napsán)

Úvod

Současný stav poznání

Zkoumaná problematika a použité metody

Výsledky

Diskuse

Závěr

Summary v AJ

Literatura

Kontakt

LITERATURA

Položky jsou řazeny abecedně dle příjmení autora, v případě uvedení více děl téhož autora jsou řazeny dále dle názvu publikace. Literatura se nečlení dle typu publikace (kniha, článek apod.), níže je však pro názornost vzorů takto rozdělena. U cizojazyčných zdrojů se vzory uplatní analogicky, zkratky (vol., no., p. a obdobné) se v rámci cizojazyčného zdroje uvádějí v jazyce dokumentu (u anglického dokumentu anglicky apod.)

ODKAZY V TEXTU NA SEZNAM LITERATURY

Na zdroje průběžně odkazujte v textu, nevyužívejte poznámky pod čarou.
Podoba odkazu v textu: (Klein, 2004); (Klein, 2004: 36–37); (Zedníček et al., 1984).

PŘÍKLADY ZÁKLADNÍCH DRUHŮ CITACÍ:

Monografie

PANENKA, S. *Úvod do sociální politiky*. Praha: Codex Bohemia, 1996. ISBN 978-80-247-1775-3. (U publikace s více než třemi autory se uvádí jen příjmení prvního autora, za ním následuje zkratka et al.)

Články v časopisech

TRAVNATÝ, Z. – SVOBODA, M. 2000. Otcovství v České republice. *Demografie*. 2013, roč. 14, č. 1, s. 49–56. ISSN 1213-0125.

Články ve sbornících

CLOOTS, V. Rodinná politika v evropských zemích. In: NOVÁK, J. (ed.) *Perspektivy rodinné politiky v ČR*. Praha: MPSV ČR, 2000, s. 23–30. ISBN 978-80-261-0617-3.

Legislativní dokumenty

ČESKO. Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách). In: *Sbírka zákonů*. 22. 4. 1998. ISSN 1211 1244.

Bakalářské, diplomové, disertační a obdobné práce

ČERNOCKÁ, A. *Místní orgány státní správy jako součást veřejné správy ČR*. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta: 2012. Vedoucí práce M. MACKOVÁ.

Elektronické dokumenty

Uvádějte:

1. specifikaci média (online, CD ROM, databáze, datový soubor)
2. datum stažení [cit. 08. 10. 2010]
3. webovou adresu (dostupné z <http://www.czso.cz>)

JIRKOVSKÝ, D. et al. *Ošetřovatelské postupy a intervence – Učebnice pro bakalářské a magisterské studium* [online]. Praha: Fakultní nemocnice v Motole, 2012. [cit. 13. 6. 2013]. Dostupné z: <https://www.lf2.cuni.cz/files/page/files/2016/inouceb.pdf>.

Přednášky z konferencí

MANDÁK, A. *Problémy studia migrací v českých zemích v novověku*. Příspěvek přednesený na konferenci Dějiny migrací v českých zemích. Brno, 14. 3. 2013.

Popisky tabulek a grafů

Tab. 1: Pohyb obyvatelstva, 1990–2010

Graf 1: Relativní věková struktura cizinců a obyvatelstva ČR celkem, 31. 12. 2009

Kontakt

Jméno a příjmení s tituly

Instituce, za kterou chci článek zveřejnit

Adresa

mail

Rukopisy, jejichž úprava nesplní výše uvedené požadavky nebo budou v rozporu s etickými zásadami pro publikování, nebudou redakcí přijaty.

**SILESIAN
UNIVERSITY**
FACULTY OF PUBLIC
POLICIES IN OPAVA

ISSN 2695-1223 (Print)
ISSN 2695-1231 (Online)